

**Brief ... aan den ... Heere Eduard Sandifort ... Behelsende eenige
aanmerkingen over het getal en de ouderdom der gestorvenen aan de
kinderpokjes zederd eenige jaaren, over derzelver inënting, en de
behandeling der natuurlyke ziekte / [Martin Wilhelm Schwencke].**

Contributors

Schwencke, Martin Wilhelm, 1707-1785.

Publication/Creation

's Gravenhage : P. van Cleef, 1770.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/vba38aar>

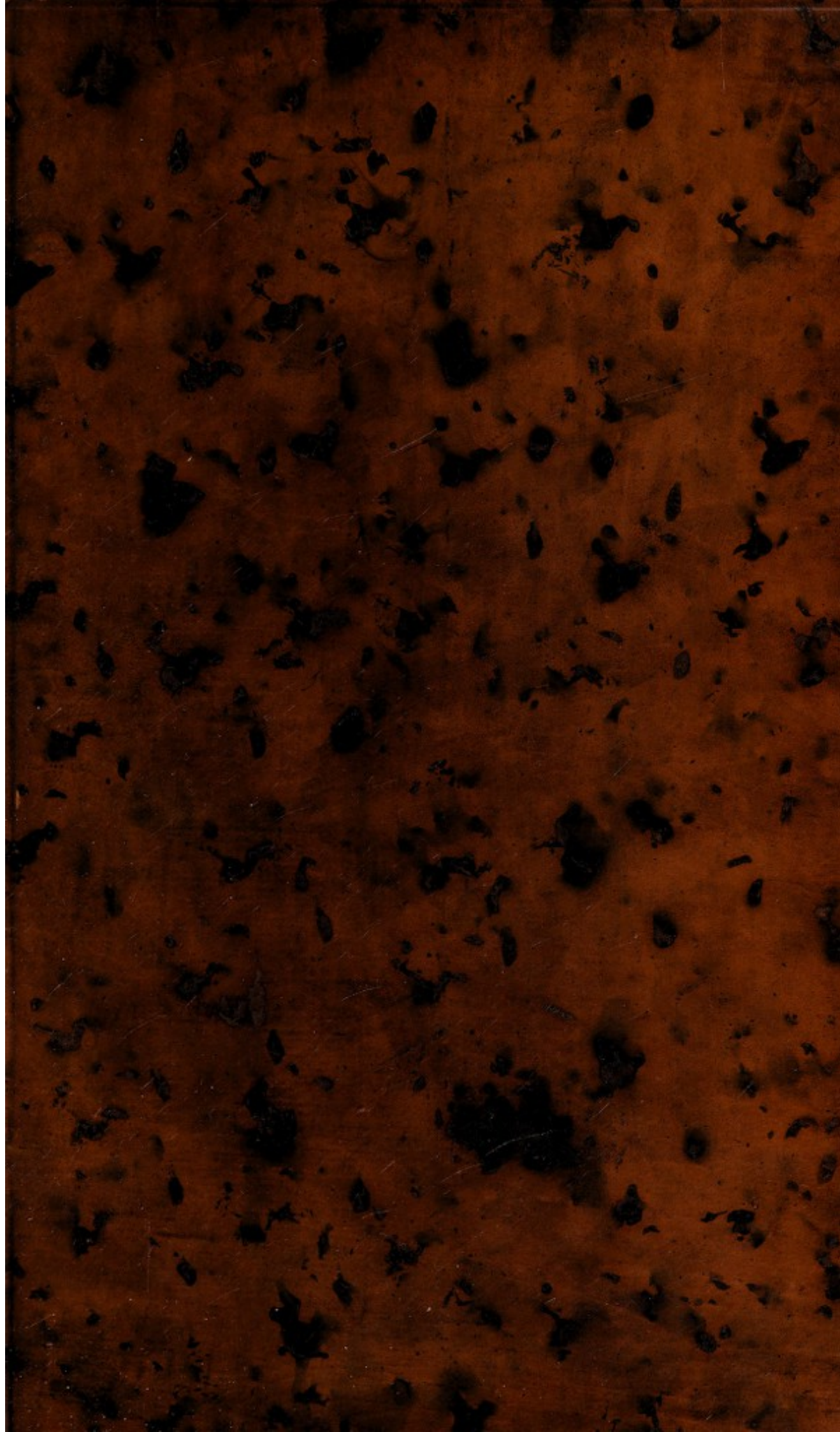
License and attribution

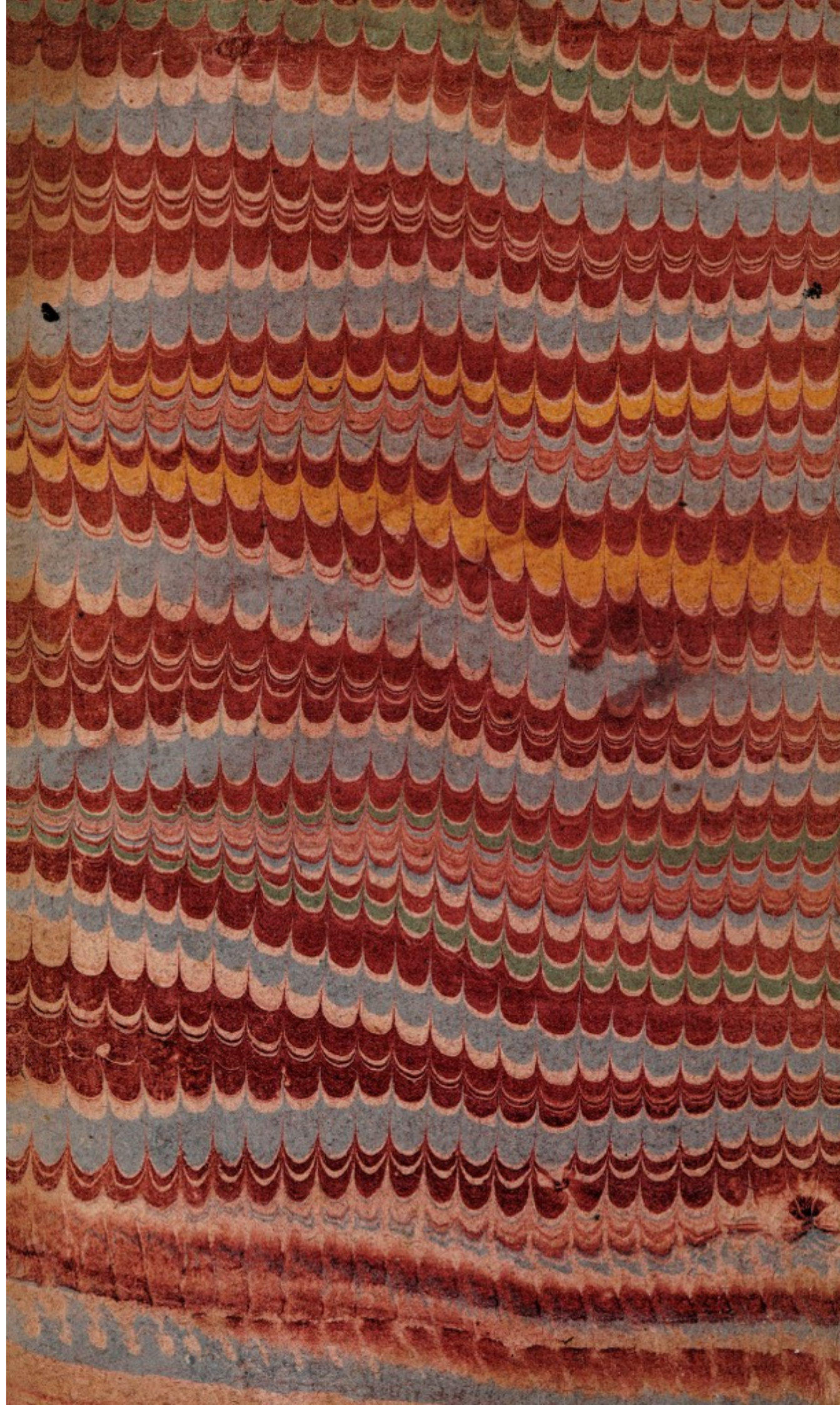
This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

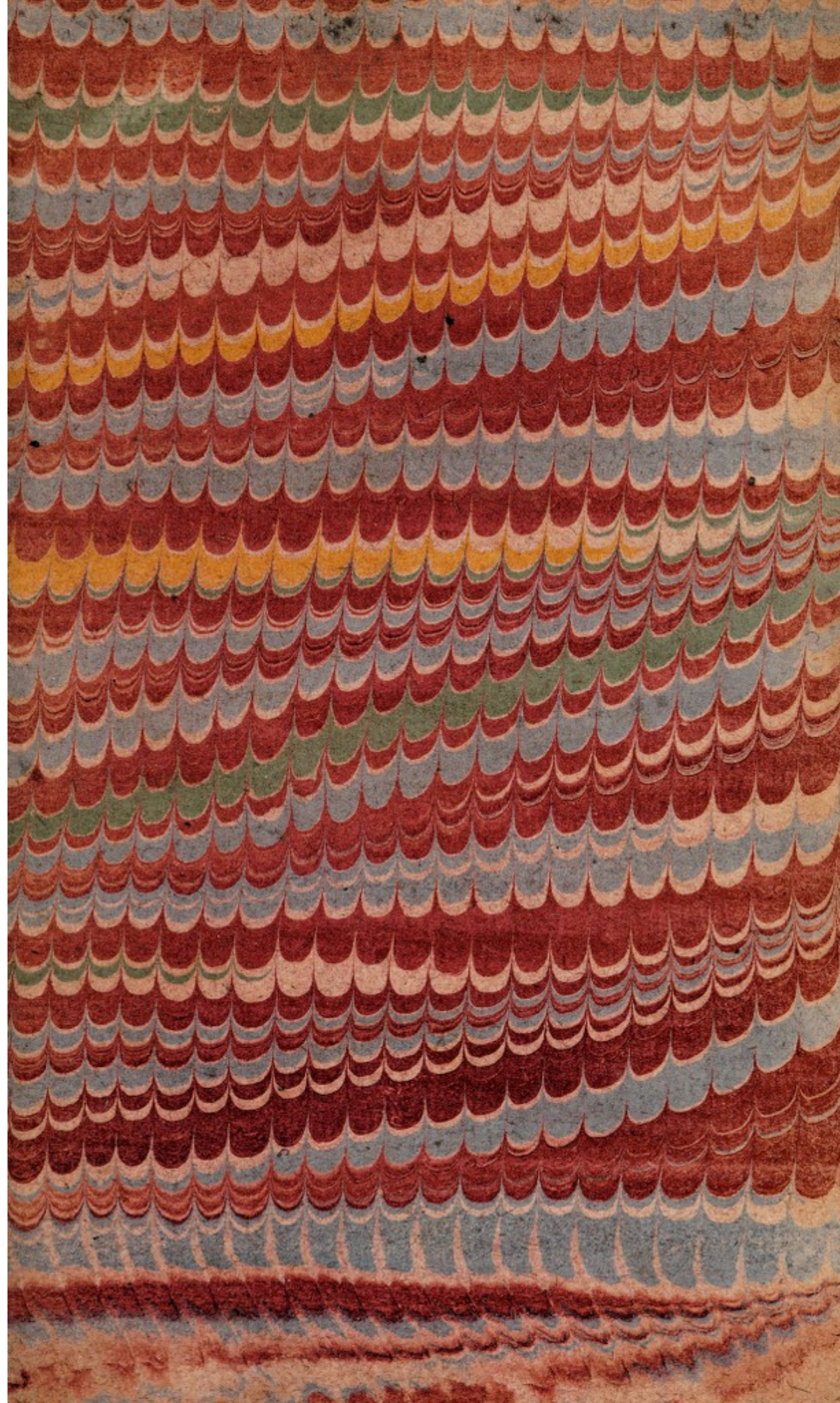
You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

IV. 8. III³

47431/B

X

F. xviii.

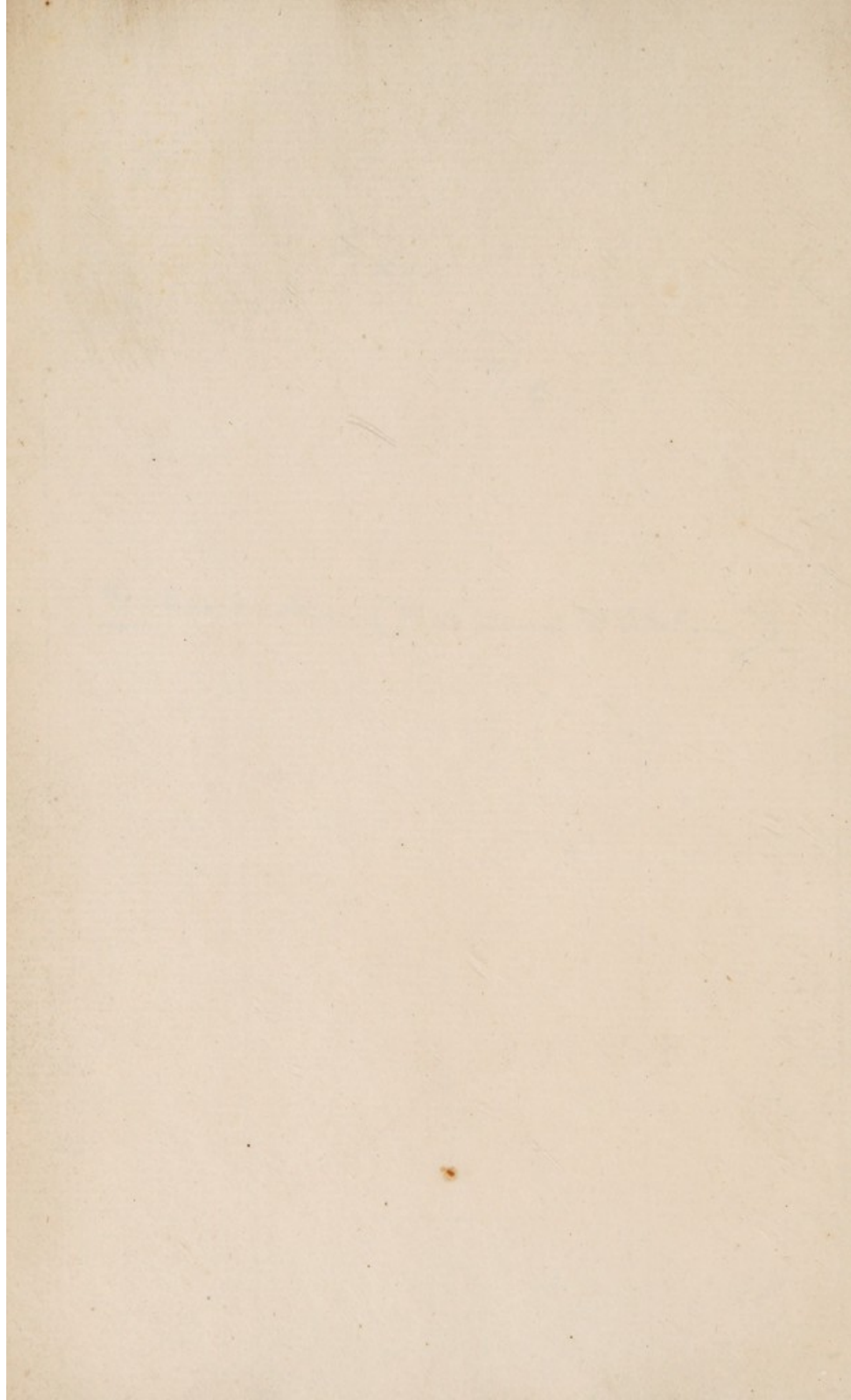
18/5

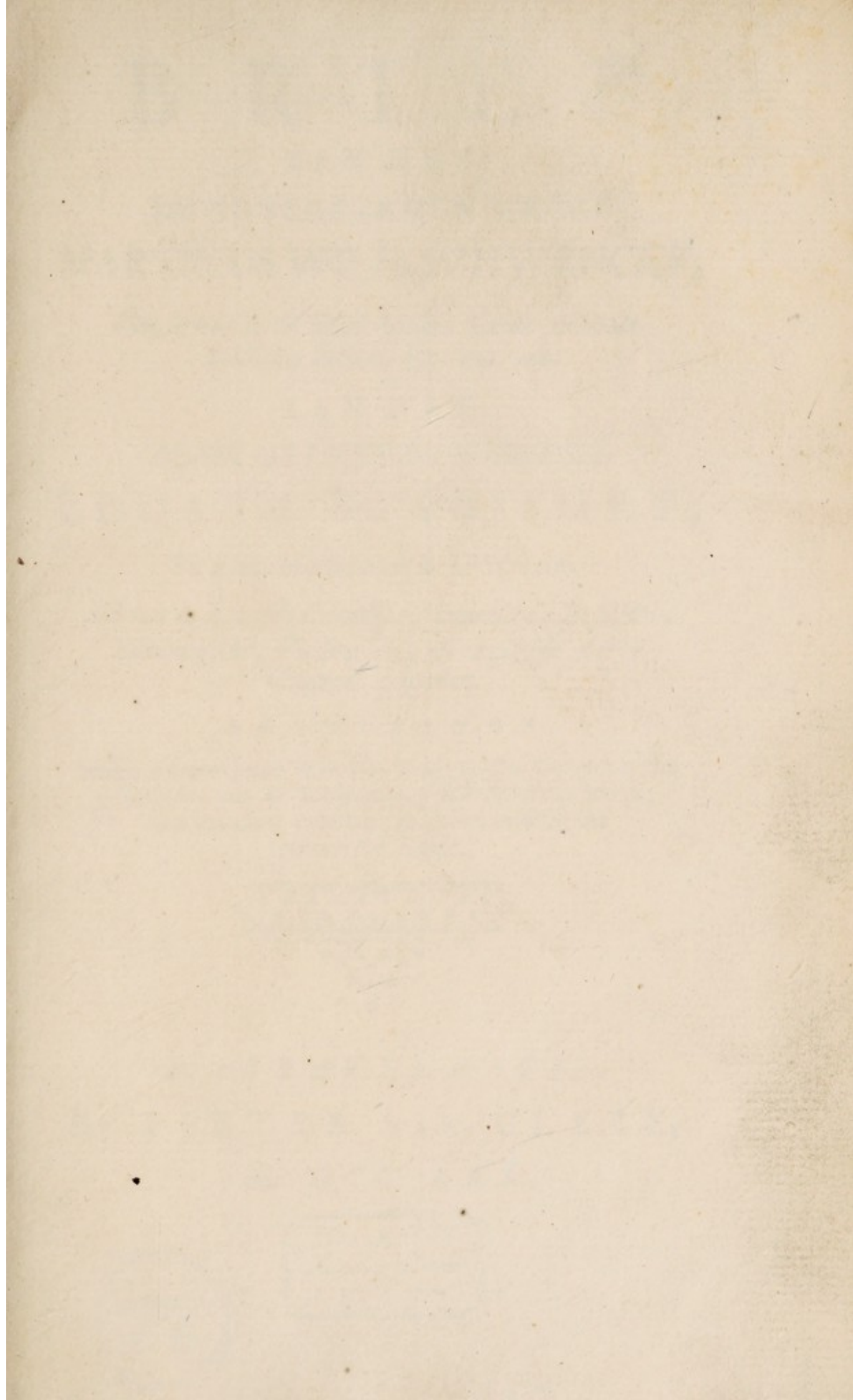
Schwendke (Martius: Wilhelm)

Digitized by the Internet Archive
in 2019 with funding from
Wellcome Library

<https://archive.org/details/b30509178>

B R I T I S H

THE NATIONAL ANTHROPOLOGICAL ARCHIVES

THE NATIONAL MUSEUM, WASHINGTON, D. C.

THE NATIONAL ANTHROPOLOGICAL ARCHIVES

THE NATIONAL MUSEUM, WASHINGTON, D. C.

THE NATIONAL ANTHROPOLOGICAL ARCHIVES

THE NATIONAL MUSEUM, WASHINGTON, D. C.

THE NATIONAL ANTHROPOLOGICAL ARCHIVES

THE NATIONAL MUSEUM, WASHINGTON, D. C.

THE NATIONAL ANTHROPOLOGICAL ARCHIVES

THE NATIONAL MUSEUM, WASHINGTON, D. C.

THE NATIONAL ANTHROPOLOGICAL ARCHIVES

THE NATIONAL MUSEUM, WASHINGTON, D. C.

B R I E F

V A N D E N

HOOGGELEERDEN HEERE
MARTINUS WILH. SCHWENCKE,

*Hoogleeraar in de Kruid-kunde, Lands- en Stads-
Medicinæ Doctor, enz. enz. enz.*

A A N D E N

ZEER GELEERDEN HEERE
EDUARD SANDIFORT,

STADS-MEDICINÆ DOCTOR.

*Lid van de Roomsch-Keizerlyke, Sweedsche, Baselsche,
Edinburgsche, Vlisfingche, en verscheide andere
Geleerde Societeiten.*

B E H E L S E N D E

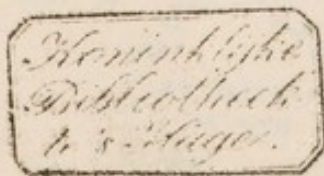
Eenige Aanmerkingen over het Getal en den Ouderdom der
gestorvenen aan de Kinderpokjes zederd eenige jaaren,
over derzelve Inënting, en de behandeling der
Natuurlyke Ziekte.

In 's G R A V E N H A G E,

By P I E T E R V A N C L E E F,

M. D C C. L X X.

42600

B. R. E. W.
VAN DEN
HOOGELEREN HERR
MARTINUS WILH. SCHWABE

Verfasser des Buchs, Land- und
Stadtarzt, etc. etc.

VAN DEN
HERR GELERDEN HERR
EDUARD SANDTORT
Stadt-Medicin Doctor

Verfasser des Buchs, Land- und
Stadtarzt, etc. etc.

Verfasser des Buchs, Land- und
Stadtarzt, etc. etc.

W. R. E. W.
BY THE Y. A. G. E. T.
W. R. E. W.

VOORBERIGT

VAN DEN

UITGEEVER.

Hoewel deeze Brief door den Hooggeleerden Schryver geschikt is, om geplaatst te worden in de Natuur- en Genees-kundige Bibliotheek, die, door den Heere **ED. SANDIFORT** geschreeven wordende, by my zederd eenige jaare word uitgegeeven, en ook in het zesden Deels derde Stuk van dit werk geplaatst is, heb ik nogtans begreepen, dat het aan hen, die, of dit werk niet hebbende, deezen brief egter zouden verlangen te leezen, of het

IV VOORBERIGT.

zelve bezittende, den brief afzonderlyk zouden verkiezen te hebben, om denzelven te kunnen voegen by de fchriften over de Natuurlyke Kinderpokjes en derzelver Inenting, door anderen uitgegeeven, niet onaangenaam zyn zoude, dat ik denzelven ook alleen liet drukken, en om deeze reden geef ik dien thans, met goedkeuring, zoo van den Schryver, als van den Heere SANDIFORT, afzonderlyk in het licht.

P. VAN CLEEF.

A A N.

AANMERKINGEN

OVER HET

Getal en den Ouderdom der gestorvenen aan
de Kinder-Pokjes zedert eenige jaaren,
over derzelver Inenting, en de be-
handeling der Natuurlyke Ziekte.

IN EENEN

B R I E F

VAN DEN

HOOOGGELEERDEN HEERE
MARTINUS WILH. SCHWENCKE,

AAN DEN

ZEER GELEERDEN HEERE
EDUARD SANDIFORT.

()*(*)*(*)*(*)*(*)*(*)*(*)

ZEER GELEERDE HEER!

Het onderwerp van onze aangename con-
versatie zeer dikwils zoo de behandeling
der Natuurlyke Kinderpokjes, als derzelver
Inenting, zynde, vooral thans, daar deeze ziek-
te onder ons wederom zeer sterk regeerd,
heeft UE. my dikwils aangezet, al 't geen ik
daar omtrent mogt hebben waargenomen en aan-

getekend, gemeen te maaken. Deeze is ook de reden, dat ik aan UE., zeer Geleerde Heer, deezē brief zende, en daarin mededeele al't geen ik meen, daar omtrent aanmerkelyk te zyn; met verzoek, om denzelven te plaatfen in Uwe nuttige Natuur- en Genees-kundige Bibliotheek, waar in, behalven de inhoud van alle werken, die dagelyks uitkomen, en tot de Genees-Heelkunde, en Natuurlyke Hiftorie betrekking hebben, al 't geen over de Natuurlyke Kinderpokjes, en derzelver Inenting, in het licht gegeven word, van UE. nauwkeurig word opgegeeven, en waar in UE. ook voor eenigen tyd (*IV. D. 2. St. pag. 380.*) geplaatft heeft den brief van den Hr. ROUPPE over dit onderwerp, UE door den Hooggeleerden Heer GAUBIUS tot dat oogmerk gezonden.

Vooraf zal ik kortelyk fpreken van het getal en den ouderdom der menfchen, hier ter plaatfe, zederd eenige jaaren aan de genoemde ziekte geftorven, daar uit een befluit trekken, op welken tyd de Inenting, zal zy het meefte nut aanbrengen, en het grootfte getal menfchen fpaaren, behoord verrigt te worden; verder van de Inenting zelve, en alles, dat daar toe behoord, fpreken, dan eenige myner Waarneemingen, zederd het begin van het jaar 1768. tot op deezen tyd, mede deelen, en eindelyk ook van de behandeling der Natuurlyke Pokjes het een en ander aan UE. ter overweeginge geeven.

Dat

Dat de Kinderpokjes eene ziekte zyn, welke zeer veele menschen in het graf sleepen, is eene zaak, te wel bekend, om dezelve verder te be-
toogen; doch hoe doodelyk dezelve in deeze of
geene Plaats zyn, kan alleenlyk afgenoomen
worden uit de Lyften, waarop het getal der
dooden, en de ziekten, waar aan zy overleden
zyn, word aangetekend. Myn Broeder heeft
reeds in de *Verhandelingen van de Hollandsche Maat-
schappy der Weetenschappen te Haarlem. Vyfde Deel*
pag. 58. en Agtste Deel Eerste Stuk. pag. 485.
alle Lyften der gestorvenen van het jaar 1756.
tot 1763. ingeslooten gemeen gemaakt, en daar
by gevoegt, hoe veelen 'er maandelyks aan de
Kinderpokjes, als ook aan de Mazelen, gestor-
ven waren, en daar uit heeft elk kunnen zien,
hoe veel grooter het getal der jaarlyks gestor-
venen is, als deeze ziekte regeerd, en dat de-
zelve, eenige jaaren tusschen beide ophouden-
de, of ten minsten bedaarende, na eenen be-
paalden tyd wederkomt, en dan sterk woed.
Dezelfde reden, die myn' Broeder bewoog, om
die in het licht te geeven, heeft my ook aan-
gezet, de Lyften van de volgende jaaren tot op
deezen tyd hier in te lasseten; ik zal, om de-
zelven gelyk aan de voorgaande te hebben,
telkens ook het getal der gestorvenen aan de
Mazelen daar by voegen.

(8)

1764.

Dooden.

January.	93	waar	onder	aan	Maz.	o	K.	Pok.	r.
February.	92	.	.	.	.	o	.	.	o.
Maart.	114	.	.	.	.	o	.	.	o.
April.	101	.	.	.	.	o	.	.	o.
Mey.	101	.	.	.	.	o	.	.	3.
Juny.	96	.	.	.	.	o	.	.	o.
July.	97	.	.	.	.	o	-	.	o.
Augustus.	73	.	.	.	.	o	.	.	1.
September.	76	.	.	.	.	o	.	.	1.
October.	79	.	.	.	.	o	.	.	o.
November.	92	.	.	.	.	1	.	.	o.
Decemb.	100	.	.	.	.	o	.	.	o.
					1114		1		6.

1765.

Dooden.

January.	110	waar	onder	aan	Maz.	o	K.	Pok.	o.
February.	96	.	.	.	.	o	.	.	o.
Maart.	109	.	.	.	.	4	.	.	o.
April.	111	.	.	.	.	1	.	.	o.
Mey.	120	.	.	.	.	7	.	.	o.
Juny.	121	.	.	.	.	8	.	.	o.
July.	89	.	.	.	.	5	.	.	o.
Augustus.	93	.	.	.	.	4	.	.	3.
September.	98	.	.	.	.	2	-	.	o.
October.	91	.	.	.	.	o	.	.	o.
November.	95	.	.	.	.	o	.	.	1.
Decemb.	134	.	.	.	.	o	.	.	o.
					1267		31		4.

1766.

(9)

1766.

Dooden.

January.	136	waar	onder	aan	Maz.	o	K.	Pok.	8.
February.	120	.	.	.	.	I	.	.	7.
Maart.	168	.	.	.	.	o	.	.	6.
April.	133	.	.	.	.	o	.	.	6.
Mey.	96	.	.	.	.	I	.	.	6.
Juny.	97	.	.	.	.	o	.	.	21.
July.	114	.	.	.	.	o	.	.	34.
Augustus.	117	.	.	.	.	o	.	.	21.
Septemb.	128	.	.	.	.	o	.	.	26.
October.	137	.	.	.	.	o	.	.	32.
Novemb.	147	.	.	.	.	o	.	.	48.
Decemb.	143	.	.	.	.	o	.	.	50.
					1476		2		265

1767.

Dooden.

January.	200	waar	onder	aan	Maz.	o	K.	Pok.	58.
February.	107	.	.	.	.	o	.	.	33.
Maart.	95	.	.	.	.	o	.	.	16.
April.	118	.	.	.	.	o	.	.	14.
Mey.	87	.	.	.	.	o	.	.	6.
Juny.	97	.	.	.	.	o	.	.	4.
July.	82	.	.	.	.	o	.	.	3.
Augustus.	71	.	.	.	.	o	.	.	1.
Septemb.	79	.	.	.	.	o	.	.	1.
October.	81	.	.	.	.	o	.	.	o.
Novemb.	81	.	.	.	.	o	.	.	1.
Decemb.	125	.	.	.	.	o	.	.	o.
					1223		o		137.

A 5

1769.

(10)

1768.

Dooden.

January.	114	waar onder aan Maz.	o	K.	Pok.	o.
February.	117	.	.	.	o	1.
Maart.	114	.	.	.	2	o.
April.	121	.	.	.	o	1.
Mey.	111	.	.	.	o	1.
Juny.	96	.	.	.	1	o.
July.	91	.	.	.	o	o.
Augustus.	84	.	.	.	o	o.
Septemb.	85	.	.	.	1	1.
October.	72	.	.	.	o	o.
Novemb.	93	.	.	.	o	1.
Decemb.	110	.	.	.	2	3.
1208					6	8.

1769.

Dooden.

January.	106	waar onder aan Maz.	o	K.	Pok.	3.
February.	104	.	.	.	3	3.
Maart.	113	.	.	.	4	2.
April.	118	.	.	.	2	2.
Mey.	112	.	.	.	5	5.
Juny.	106	.	.	.	2	5.
July.	100	.	.	.	1	6.
Augustus.	120	.	.	.	o	10.
Septemb.	103	.	.	.	3	11.
October.	126	.	.	.	1	27.
Novemb.	149	.	.	.	o	37.
Decemb.	174	.	.	.	o	78.
1431					21	189.

Het

Het blykt uit deeze, en alle de voorgaande Lyften, in het aangehaalde werk geplaatst, dat het getal der geenen, welke door deeze ziekte wechgerukt worden, zeer groot is, en het verdiend ook opmerking, dat nooit in eene maand, geduurende alle deeze jaaren, zoo veele menschen daar aan zyn gestorven, als in de laatste van het voorleden jaar; het grootste getal heeft dat van agt- en vyftig nooit overtroffen, en doorgaans is het zelfs veel minder geweest, daar in December alleen agt- en zeventig daar door zyn wech gerukt.

Deeze doodelykheid der Natuurlyke Kinderpokjes vergeleeken tegen den goeden uitkomst der ingeënte, zoude my eene bekwaame gelegenheid kunnen verschaffen, om de voordeelen der Inenting aan te toonen; doch dit is voor het tegenwoordige myn oogmerk niet, ik bepaal my tot een kort onderzoek, op welken ouderdom de meeste aan deeze ziekte sterven, om dus te kunnen besluiten, wanneer de Inenting het meeste voordeel zal aanbrengen, als men dezelve wil in het werk stellen, om te maaken, dat het getal der inwooners door de natuurlyke pokjes, gelyk nu geschied, niet zoo zeer verminderd worde.

Van alle, die deeze ziekte met den dood hebben moeten bekoopen, maaken de kinderen, beneden de tien jaaren oud, ver het grootste getal uit; dit blykt ten allerduidelyksten uit de
alge-

algemeene Lyst der gestorvenen aan deeze ziekte, welke uit alle Lysten, die in de laatste vyftien jaaren, en dus van het begin van 1755. tot het einde van 1769. zyn gemaakt, opgesteld is. Het getal der dooden, in alle deeze jaaren, is geweest 19342. en dat der geenen, welke aan de pokjes zyn overleeden 1455., terwyl het getal der kinderen beneden de tien jaaren alleen 1326. is, en 'er dus boven deezen ouderdom niet meêr dan 129., door deeze ziekte aangetaft zynde, daar door in het graf zyn gefleept.

Niet onaangenaam zal het aan UE, zoo als ik vertrouw, zyn, dat ik deeze geheele Lyst, waarop myn gezegde steunt, hier plaatse, konnende daarin met een opslag van het oog gezien worden, hoe veelen beneden het jaar, van een tot twee jaaren, van twee tot drie jaaren, van drie tot vier jaaren, en vervolgens tot boven de negen en veertig, hier ter plaatse aan de pokjes gestorven zyn.

L Y S T

D E R

Gestorvenen aan de Kinderpokjes in 's Gravenhaage , geduurende vyftien jaaren , namentlyk van het begin van het jaar 1755. tot het einde van het jaar 1769.

<i>Ouderdom.</i>	<i>Dooden.</i>	<i>Ouderdom.</i>	<i>Dooden.</i>
Benedenhetjaar	172.	van 10 tot 11	11.
van 1 tot 2	170.	van 11 tot 12	14.
van 2 tot 3	179.	van 12 tot 13	9.
van 3 tot 4	224.	van 13 tot 14	4.
van 4 tot 5	160.	van 14 tot 15	9.
van 5 tot 6	148.	van 15 tot 16	4.
van 6 tot 7	114.	van 16 tot 17	3.
van 7 tot 8	78.	van 17 tot 18	6.
van 8 tot 9	58.	van 18 tot 19	3.
van 9 tot 10	23.	van 19 tot 20	1.
Dus tot tien jaaren.	1326.	Van tien tot twintig.	64.

Ouderdom.

<i>Ouderdom.</i>	<i>Dooden.</i>	<i>Ouderdom.</i>	<i>Dooden.</i>
van 20 tot 21	3.	van 30 tot 31	4.
van 21 tot 22	9.	van 31 tot 32	0.
van 22 tot 23	2.	van 32 tot 33	3.
van 23 tot 24	4.	van 33 tot 34	2.
van 24 tot 25	6.	van 34 tot 35	1.
van 25 tot 26	7.	van 35 tot 36	3.
van 26 tot 27	2.	van 36 tot 37	2.
van 27 tot 28	2.	van 37 tot 38	1.
van 28 tot 29	3.	van 38 tot 39	2.
van 29 tot 30	0.	van 39 tot 40	0.
van 20 tot 30	38.	van 30 tot 40	18.

<i>Ouderdom.</i>	<i>Dooden.</i>	<i>Ouderdom.</i>	<i>Dooden.</i>
van 40 tot 41	0.	van 45 tot 46	0.
van 41 tot 42	1.	van 46 tot 47	0.
van 42 tot 43	0.	van 47 tot 48	0.
van 43 tot 44	1.	van 48 tot 49	2.
van 44 tot 45	1.	van 49 en daar boven.	4.
		van 40 tot 49 en daar boven.	9.

Het

Het onderscheid van drie tot drie jaaren is als volgt: in de jaaren 1755. 1756. 1757. zyn gestorven 166. menschen; in 1758. 1759. 1760. 228; in 1761. 1762. 1763. 459; in 1764. 1765. 1766. 272; en eindelyk in 1767. 1768. en 1769. 330.

Het zal aan Elk, die deeze Lyft inziet, ten klaarsten blyken, dat, zoo men de Inenting verrigten zal, om meêr menschen voor deeze ziekte te bewaaren, en in het leeven te spaaren, dezelve absoluut moet geschieden beneden den ouderdom van tien jaaren, dewyl het getal der kinderen, onder dit jaar gestorven, dat van de menschen, boven hetzelfde overleeden, zoo ver overtreft, dat het laatste by het eerste niet te vergelyken is; doch, gaat men verder na, in welke jaaren de meeste kinderen beneden den genoemden ouderdom sterven, dan zal men vinden, zulks tot den ouderdom van zeven jaaren te zyn, en dat zy, daar boven gekomen zynde, minder gevaar looplen; voor het zevende jaar immers zyn 1167. kinderen gestorven, en na hetzelfde niet meêr dan 159. Ik besluit dan hier uit, en ik zie dit ook door anderen bevestigd, dat het best is, de Inenting te verrigten in kinderen onder de zeven jaaren, en wel in zulke, die reeds twee jaaren bereikt hebben, want, schoon ik ook, gelyk UE. uit de waarneemingen blyken zal, kinderen, die slegts weinige maanden oud waren, heb ingeënt, meen ik egter best te zyn, deeze operatie, hoe gering

ring zy ook fchynen moge , tot den genoemden tyd uit te ftellen , uit hoofde van dezelfden redenen , die onze Geëerde Vriend , de Baron DIMSDALE , daar van geeft in fyne treffelyke *Verhandeling over de tegenwoordige manier van Inenting der Kinderpokjes* , door UE. voor twee jaaren vertaald , en van elk met zeer veel graagte ontvangen , als zynde ook het beſte , dat men daar over thans heeft ; ik bedoel het krygen der tanden , en de geneigtheid tot ſtuipen , waar aan een ongelooflyk getal kinderen , gelyk uit de Lyſten blykt , jaarlyks word wechgeſleept. Het is UE. , nevens My , ook bekend , dat de genoemde Heer , uit Rusland terug komende , en ons met een vriendelyk bezoek vereerende , omftandig verhaalde , al 't geen Hy aldaar omtrent de Inenting had waargenomen , en ook teffens melde , door de ondervinding bevestigd gezien te hebben , dat men 't minſt gevaar loopt , als men tot de Inenting kinderen boven de twee jaaren verkieſt , hoewel Hy ook genoodzaakt was geweest , weinige beneden deezen ouderdom inteënten.

Ik kan dus niet toeftemmen aan den Heere MATY , die liefſt zeer jonge kinderen wil ingeënt hebben , gelyk hy zegt in zyne lezenswaardige *Verhandeling* , onder de *Waarneemingen van de Societeit der Geneesheeren in Londen* geplaatſt , en door UE. kortlings ook in Uwe *Bibliotheek VI. D. 2. St. pag. 268.* ingelaſt , alleenlyk maak ik hier omtrent eene uitzondering , als de

de ziekte ſterk regeerd, en men dus te vreezen heeft, dat de kinderen door de natuurlyke pokjes zullen beſmet worden; op zoo eenen tyd maak ik geene zwaarigheid, aan de begeerte der Ouders te voldoen, en ook zeer jonge kinderen inteënten, vooral dewyl de proeven, door andere in kinderen genomen, vry wel uitgevallen zyn. Dit zy genoeg omtrent den ouderdom, tot de Inenting 't beſt geſchikt.

Zal de Inenting wel gelukken, dan heeft men niet alleen te letten op den ouderdom van de onderwerpen, maar ook op derzelver lighaamsgeſteldheid. Welke lighaamsgeſteldheid daar toe de beſte gekeurt word, is U.E. te wel bekend, dan dat het noodig zyn zoude, my daar by op te houden. Met een woord moeten zy, die men ſtaat inteënten, volmaakt gezond, en niet aan ſtuipen onderheevig zyn. Ziekelyke kinderen inteënten, meen ik niet raadzaam te zyn, zoo lang de Inenting onder ons niet algemeener geworden is, dewyl men nu gevaar loopt, dat, zoo de zaak, zonder toedoen van de Inenting of den Inenter niet wel mogt uitvallen, aan de Inenting zal worden toegelchreeven, 't geen daar toe niet betrekkelyk is, en dus verydeld worden alle poogingen, welke men in het werk ſteld, om dezelve meêr algemeen te maaken. Doch, wanneer de inenting algemeen aangenomen, en elk een overtuigd zyn zal, dat men daar door gemakkelyk de

ziekte overwint, en van de vrees, om door de natuurlyke besmet te worden, bevryd word, dan zou men mogelyk ook in ziekelyke kinderen, die men voorziet, dat, de natuurlyke pokjes krygende, dezelve niet zouden overwinnen, de inenting kunnen doen, dewyl men bemerkt, dat zy daar door veel goedaartiger pokjes krygen, en dus, naar alle gedagten, dezelve gelukkig zullen te boven komen, gelyk de Koninglyke Lyfartz ROSÉN VAN ROSENSTEIN (door wien de Koninglyke Sweedsche Familie voor korten tyd met zoo veel succes ingeënt is,) met regt zegt in syne uitmuntende *Handleiding tot de kennis en geneezing van de ziekten der kinderen* (pag. 299.), welke in alle Huisgezinnen behoord gevonden te worden, en voor welker's veel vermeerderde Hollandfche Vertaaling, door UE, met dit pryzenswaardig oogmerk, voor weinige jaaren in het licht gegeven, men UE groote verpligting heeft; dan zoude ook vervallen eene bedenking, door UE voor lang, en door den Hooggeleerden Heere DE HAEN nog kortlings (*Rat. medend. part. 12. cap. ult.*) opgegeeven.

Te regte begeerde UE. te weeten, of ik wel raadzaam oordeelde in te enten, als de kinderpokjes natuurlyk grasseeren, en of men dan ook te vreezen hebbe, dat de ingeënte pokjes kwaadaartiger zyn zullen; hier op kan ik UE. antwoorden, dat myne proeven my ten klaarsten geleerd hebben, dat daar van niets kwaads
te

te vreezen is; de meeste zyn door my ingeënt niet alleen, terwyl de ziekte in deeze Plaats grasseerde, maar zelfs op eenen tyd, wanneer door de natuurlyke pokjes andere van hetzelfde huisgezin in hetzelfde huis waren aangetast, en nooit heb ik daar van eenig nadeel gezien. Op deezen tyd de inenting doende, neemt men ook weg eene andere tegenwerping, dat men, namentlyk, dezelve verrigtende op eenen tyd, als de ziekte niet regeerd, de pokjes in eene Plaats zoude brengen, hoewel daar van ook het tegendeel gebleeken is in het begin van het jaar 1768, wanneer, zoo als aan elk bekend is, door de Heeren SUTHERLAND en HEWIT zeer veele, als ook door My eenigen, hier ter plaatse ingeënt zyn, zonder dat egter de ziekte daar door algemeen geworden is, gelyk men zien kan uit de Lyft van het genoemde jaar, hier vooren geplaatst. In de zes eerste maanden van dit jaar zyn 'er slegts drie aan deeze ziekte gestorven, een daar van was op eene nabuurige Plaats besmet, de tweede had na de inenting doodelyke pokjes gekreegen, en de derde had de ziekte op syne reis naar deeze Plaats opgedaan.

In den beginne heb ik, in de *Voorbereiding*, gevolgt den Hr. DIMSDALE, gelyk UE. zelve toen gezien heeft, doch thans meen ik ondervonden te hebben, dat men ook hier omtrent niet zoo omzigtig behoeft te zyn; ik geef nu geene kwik-middelen, dan alleen in zulke kinderen, welke ik meen wormen te hebben. Aan deeze

geef ik de poeders, door den Hr. DIMSDALE voorgeschreeven, en gebruik als eene buikzuivering het poeder van de *Falappa*.

Doch, zoo ik voor wormen niet te vreezen heb, bestaat de geheele Voorbereiding in de onthouding van dierlyk voedsel, het gebruik van spyzen, uit het Ryk der gewassen, en in een buikzuiverend middel, waar toe ik een af trekzel van zene-bladen met manna en een weinig zout verkies; welk middel, gelyk UE. dagelyks met my ziet, de kinderen zeer gemakkelijk in koffy gebruiken. Twee afgangen zyn dagelyks genoeg, en daarna schik ik het gebruik van deeze buikzuivering. De beweeging, die zeer sterk aan te pryzen is, moet nooit tot zweetens of vermoeijens toe voortgezet worden; zorgvuldig moeten die, welke ingeënt staan te worden, zig wagten van in een beslooten vertrek te zyn, dat of door vuur, of door veelheid van menschen te warm of benauwt is, en zich ook niet warmer kleeden of dekken, als naar gewoonte. Behalven het vleesch en vleeschnat, zyn te vermeiden alle vette spyzen, als Booter, Kaas, olie, en soortgelyke; gelyk ook de wyn, alle geeftryke dranken, speceryen, en aromatieke kruiden, het zy onder groentens gestooft, het zy afzonderlyk, en ook zommige scherpe groentens zelve, nadeelig zyn. Het voedsel, dat ik laat gebruiken, uit het Ryk der gewassen, bestaat in Spinagie, Knollen, Peen, Endivie, Krop-falade, Scorzoneeren, aard-

aardappelen, als ook soep, van witte boonen gekookt, en dan fyn gewreeven, waar in de volgende groentens kunnen gekookt worden, als Zuuring, Endivie, Salade. Verders zyn alle soorten van Grutten, met Pruimen, Rosynen, Corenten, of appelen aan te pryzen; ik laat deeze met een weinig melk en zuiker klaar maaken, en tot het middagmaal dienen. Tot het avond Eeten staa ik toe gestooft of gebraden vrugten, als Appelen, Peeren, Pruimen, gedroogde Kerfen, waar van ook gebak gemaakt kan worden, zonder booter of eijeren; ook geef ik gekaarnde melk of zoete melk met Ryft en beschuit. Voor het ontbyt schikt zich flappe Thee of Koffy, water en melk, met een stuk oudbakken gerooft brood; op het brood kan een weinig appel- of aalbessen-geley gedaan worden. Om twaalf uren 's morgens voor of na de wandeling kan een kopje dunne melk-chocolaade met beschuit gebruikt worden. Tusschen het eeten laat ik drinken een' drank van gersten- of brood-water, met een weinig geley of sap van Citroenen, dun bier, versche mol, of wey, met een weinig wyn gemaakt. De Voorbereiding moet niet langer duuren, dan zes dagen, om dat de kinderen anders te zwak worden, zelfs stel ik de Inenting zelden zoo lang uit, en U.E. zult in de bygevoegde waarnemingen zien, dat ik sommigen zelfs zeer vroeg heb ingeënt.

In jonge kinderen verrigt ik de *Inenting*, uit

hoofde van hunne zwakheid, alleenlyk op eenen arm, doch in die, welke ouder zyn, op beide, ligtende, niet meer dan op eene plaats, met de punt van een lancet, in etter gedoopt, eventjes de opperhuid op, en veegende de etter op de huid af. Ik verkies beide armen, om dat, zoo de Inenting op den eenen arm al niet mogt gevat hebben, dezelve dan op den anderen doorgaans van succes is, en de Inenter dus uit de verlegenheid, waar in hy zich anders bevindt, gered word; eene zaak, waar op de Heer INGENHOUSZ, hier door naar Weenen vertrekende, UE. en My verhaalde, ook gelet te hebben, en die ook door den Hr. DIMSDALE aangeraaden is. De boven-arm word wel voor de geschikste plaats gehouden, ik verrigt aldaar, gelyk UE. gezien heeft, ook doorgaans deeze operatie, doch heb teffens ondervonden, dat men zich egter daar aan niet heeft te binden, maar ook op andere plaatsen de inenting kan doen.

Als de Inenting verrigt is, gebruik ik thans geene andere middelen, dan het bovengenoemde buikzuiverende, dagelyks of om den anderen dag, naar maate van de ontlastingen, en, zoo de kinderen of te jong zyn, om dit middel te neemen, of daar van, door het herhaald gebruik, eenen walg hebben, laat ik een buikzuiverend clysteer zetten, of den *syrupus rosarum solutivus cum senna*, waar van zy van tyd tot tyd een theelepeltje vol neemen, gebruiken. Ik verkies tot de Inenting

lieft

lieft heldere onrype stoffe uit ingeënte of natuurlyke pokjes, doch, deeze niet te krygen zynde, ook andere, en telkens zal UE. in de waarneemingen vinden, welke stof ik gebruikt heb.

De bovengenoemde Levens-regeling moet dezelfde zyn, tot dat de uitbotting volkomen geschied is, wanneer ik langzamerhand de voedzels verander, dunne soepen, ook boter onder de groentens en op het brood, toestaande. Voor eenen gewoonen drank geef ik wey, met een weinig wyn gemaakt, het zoogenaamde Imperiaal-water, uit water, *cremor tartari*, zuiker, en citroen-schilletjes bestaande, of ook eenen Appeldrank, die gemaakt word uit kookend water, dat men giet op geschilden en fyn-gesneeden zuure-appelen, vervolgens door doet, en met zuiker vermengt. Onder het Imperiaal-water, of ook onder koud water, geef ik in den tyd, als de pokjes zweeren, eenige druppelen van den geest van Koperrood. De Beweeging kan niet genoeg aangepreezen worden, dezelve moet vooral in de open lugt geschieden, en ik laat daarom de Ingeënten dagelyks, naarmate van de lugtgesteldheid, wandelen of ryden. De natuur volbrengt al het overige; en ik eindig de geneezing met een buikzuiverend middel, als de pokjes volkomen droog zyn; met het droogen laat ik de ingeënten ook langzamerhand tot hun gewoon voedsel overgaan.

Dus gaa ik te werk, als zich geen een toeval opdoet, doch men is niet altyd zoo gelukkig, en by deezen ontdekt men dit, by eenen anderen neemt men wederom een ander toeval waar, welk ons noodzaakt, van den algemeenen regel eenigzins afteweiken; hoe men zich dan te gedraagen hebbe, zal 't best blyken uit de waarneemingen, welke ik UE. nu zal voordraagen, en waarmede ik zal besluiten het geen ik van de Inenting aan UE. ter overweeging wilde voorstellen. Alleenlyk heb ik nog te beantwoorden twee bedenkingen, door veele dagelyks opgegeeven.

De eerste deezer is, of menschen, die meêr dan eens met goede stoffe ingeënt zyn, zonder egter de pokjes te krygen, voor de natuurlyke niets te vreezen zouden hebben. Ik maak hier omtrent eene bepaaling; zoo de wondjes op den vereischten tyd ontstooken en aan het zweeren zyn geraakt, en de ingeënten koorts gehad hebben, zonder eene uitbotting te krygen, meen ik, dat men hen ook zeker voor eene natuurlyke besmetting kan verklaaren, doch zoo aan de wondjes geene verandering word bemerkt, en de ingeënten ook geen het minste ongemak krygen, komt my de zaak eenigzins twyfelagtig voor, hoe wel ik my niet herinner, in zulke, het zy door my, het zy door andere ingeënt, de natuurlyke Pokjes waargenomen te hebben, of schoon zy zich niet ontzien hebben, dagelyks om te gaan met menschen, door de natuurlyke besmet.

In

In eenige gevallen is het my waarfchynelyk voorgekomen, dat de zulke reeds zeer vroeg, zonder dat zy het zeker wiften, de pokjes natuurlyk gehad hadden, en deeze myne gedagte ruft daarop, dat veele zig alleenlyk door my hebben laaten inënten, om dat fy in twyfel waren, of zy wel de ziekte gehad hadden.

De andere bedenking, of de ingeënten, al hebben zy waarlyk pokjes gekreegen, wel in het vervolg voor de natuurlyke ziekte zouden bevryd blyven, kan genoegzaam wederlegd worden door de veelvuldige ondervinding der Engelschen, die, een oneindig getal inentingén verrigt hebbende, egter verzekeren, de natuurlyke pokjes in dezelfde menfchen nooit wederom te hebben waargenomen; maar daarenboven heb ik ingeënt drie kinderen in onderfcheide huifén, die alle van hunne Moeders, te voren met veel fucces ingeënt, geduurende den geheelen loop der ziekte gezoogt zyn, zonder dat egter deeze Moeders daar van befmet zyn, en de ziekte gekreegen hebben, hoewel de kinderen vol pokjes waren.

Veelen komt het voor, dat de pokjes, door de Inenting verkreegen, niet van den zelfden aart zyn zouden, als de natuurlyke, omdat de ziekte veel fchielyker afloopt, en de pokjes eerder ryp worden, droogen, en ook afvallen, doch, zoo men de natuurlyke pokjes even eens behandelt, als de ingeënte, zie ik dagelyks, dat ook

deeze, mits zy niet zamen lopen, van denzelfden aart worden, als de ingeënte; de voorbeelden daar van, die wy te zaamen gezien hebben, zyn UE. te versch in de gedagten, om dezelve aan te haalen.

W A A R N E E M I N G E N

V A N

VERSCHEIDE INENTINGEN.

Overtollig zoude het zyn, UE. wederom een verhaal te geeven, van de allereerste Inenting, door my volgens de Dimsdaliaansche manier verrigt, dewyl ik UE. daar van reeds voorheen verflag gedaan heb, en UE. de goedheid gehad heeft, daar van gebruik te maaken in de voorreden voor de tweede Uitgaa-ve der Vertaling van de Verhandeling van den Heere DIMSDALE. Zy, die, deezen brief lee-zende, daar na begeerig zyn mogten, kunnen het genoemde werk, aan elk een uit hoofde van deszelfs nuttigheid niet genoeg aan te pryzen, inzien. Ik ga derhalven aanstonds over tot de Inenting, zedert dien tyd gedaan.

EERSTE WAARNEEMING.

Den zeven en twintigsten Maart 1768. wierd door my ingeënt de geheele Familie van den Heer, bestaande in vyf kinderen, waar-

waar van het oudste agt, het tweede zeven, het derde zes, het vierde drie, en het jongste een jaar en agt maanden oud was. Deeze hebben alle tweemaal in de voorbereiding het *Pulvis Jalappæ*, met zuiker gewreeven, gebruikt.

De Inenting is geschied met onrype stoffe uit de wondjes van ingeënte pokjes, op den dag van de koorts der uitbotting; de twee jongste elk met een steekje, doch de andere op beide armen. Na den derden dag heeft men aan de wondjes alle tekenen van besmetting vernomen.

Het oudste en derde kind kreegen den zevenenden en agtsten dag na de Inenting eenen rooden roozigen uitslag over het geheele lighaam.

De pokjes zyn in alle, na den agtsten dag, by het een een dag vroeger, als by het ander, uitgekomen. Het jongste kind had de meeste pokjes, en den veertienden dag na de inenting waren zy, zoo wel by dit, als by alle de anderen, volkomen droog. Het jongste is met den *Syrupus Rosarum Solutivus* altoos gepurgeert geweest. De pokjes waren by alle niet meêr dan honderd en vyftig.

TWEDE WAARNEEMING.

Den vierden April heb ik beginnen te præpareeren een' jongen Heer, twintig jaaren oud. Ik gaf des avonds een poeder van *mercurius dul-*
cis,

cis, en den volgenden dag, een ander uit de *rad. Falappæ*, met zuiker. Op den zevenden heb ik het eerstgenoemde, en op den agtsten het laatstgenoemde herhaald.

Den negenden wierd door my de inenting verrigt met onrype stoffe uit de wondjes van een der voorgaande kinderen, op beide armen met een steekje.

Met voordagt heb ik aan deezen Heer den *mercurius dulcis* en het *pulvis Falappæ* gegeven, om dat hy zederd jaaren altyd met eene drooge huidziekte (*herpes*) aan beide beenen geplaagt was.

Hy heeft weinig pokjes gehad, en het wondje op den eenen arm heeft maar gezwooren. Den veertienden dag is dit wondje met de pokjes droog geweest.

De uitslag aan de beenen is onder de behandeling geneezen, en mogelyk na dien tyd wel geneezen gebleeven, doch, om dat hy buiten den Haag woonde, heb ik daar van niets gehoord.

DERDE WAARNEEMING.

Den dertienden April verrigte ik de Inenting aan eenen jongen Heer, zeventien jaaren oud, na dat hy zes dagen was gepræpareerd, en in
dee-

deezen tyd had gebruikt een poeder van zes greinen *mercurius dulcis*, een grein *sulphur auratum antimonii tertiæ præcipitationis* en tien greinen *Pulvis e chelis*, waar op den volgenden dag het *Pulvis jalappæ* met zuiker gegeven is.

De inenting wierd op beide armen met een steekje verrigt met rype stoffe van natuurlyke Kinderpokjes.

Hy had dien dag, zich buiten deeze Plaats naar de patient, van welken hy moest worden Ingeënt, begeevende, een weinig koude op de borst gevat, en hoefte; ik schreef hem daarom voor een *Decoctum pectorale*, en liet daar van om het uur een kopje vol, warm, drinken. Hy ging hier mede voort tot den agttienden, wanneer hy eene roozigheid over het geheele ligchaam, doch vooral op de beenen, had. Dien geheelen dag bleef hy in huis, was koortsig, en had pyn in het hoofd. De wondjes waren zeer gevorderd, vooral dat op den regter arm, hy gebruikte een' drank van gersten-water, gely van aalbeffen, en een weinig *spiritus sulphuris*.

De uitflag was, den negentienden, minder; hy klaagde over eene jeukte, pyn aan de wondjes, die rondom ontstookten waren, als ook onder den regter oxel. Deeze toevallen bleeven dezelfde tot den een en twintigsten, wanneer de pokjes te voorschyn waren gekomen, en alle

le toevallen verdweenen. Het getal der pokjes was gering.

VIERDE WAARNEEMING.

Den twintigsten April liet zich een Heer, ruim dertig jaaren oud, door my inenten. Ik had hem zeven dagen in de voorbereiding gehouden, 's avonds om den anderen dag gegeven zes greinen *Mercurius dulcis* met een grein *sulphur auratum antimonii tertiæ præcipitationis* en tien greinen *pulvis e chelis*, en den volgenden morgen een once *Sal mirabilis Glauberi* laten gebruiken, met goede uitwerking.

De volgende dagen had hy altyd twee of drie afgangen gehad door een aftrekzel van zenebladen en *manna*.

's Daags voor de inenting had hy wederom het *mercuriaale* poeder, en den volgenden morgen een once *Sal mirabilis Glauberi* gebruikt.

Op elken arm maakte ik een wondje, en bragt in hetzelfde onrype heldere stoffe uit den arm van den voorgenoemden Heer. Den avond van dien dag gebruikte hy het laatste *mercuriaale* poeder. Voor het overige heeft hy geduurende de geheele behandeling niets anders gebruikt, als het aftrekzel van zenebladen.

Den vier- en twintigsten kreeg hy een' roozigen
uit-

uitslag over het geheele lighaam; de armen begonnen den vyf- en twintigsten te ontsieken, en den zes- en twintigsten was de roozigheid verdweenen. Den zeven- en agt- en twintigsten was hy loom, had pyn in de lendenen en het hoofd. De pokjes kwamen uit. Den negen en twintigsten waren de wondjes vol etter; en de pokjes, welker getal ruim veertig bedroeg, begonnen te zweeren.

Zederd lange jaaren was deeze Heer met eene huidziekte aan de handen bezet, welke te gelyk met de pokjes geneezen is. Of dezelve zich naderhand wederom geopenbaard hebbe, is my onbewust, dewyl ik, na zyn vertrek niets meer van hem gehoord heb.

VYFDE WAARNEEMING.

Den zestienden wierd eene jonge Juffrouw, ruim twintig jaaren oud, ingeënt, na eene voorbereiding van vyf dagen, met onrype stoffe uit de wondjes van ingeënte pokjes.

Zy had altoorens gebruikt twee *mercuriaale* poeders, elk uit vier greinen, namentlyk den twaalfden en den vyftienden, en de daarop volgende dagen een half once *Sal mirabilis Glauberi* genomen. De overige dagen heeft zy gebruikt een aftrekzel van zenebladen met *manna*; zoo dat zy alle dag twee of drie stoelgangen had. Den agt-tienden is wederom een poeder gebruikt.

De

De wondjes vorderden dagelyks tot den twee- en twintigsten.

Doch toen kreeg zy de *menstrua* zeer ſterk volgens haare gewoonte, maar buiten den tyd; de wondjes vorderden toen niets tot den zeven en twintigsten, wanneer de *menfes* ophielden, en zy nam een poeder uit drie greinen *mercurius dulcis*, een grein *ſulphur auratum antimonii tertiæ præcipitationis*, en tien greinen *pulvis e chelis*.

Den agt en twintigsten kreeg zy, onder den regter oxel, pyn, en klaagde ook over pyn in het hoofd en de lendenen. Zy was koortſig, en de wondjes waren ontſtooken; ik gaf haar toen, en ook de volgende dagen, een aftrekzel van zenebladen. Hier en daar in het aangezicht ontdekte men pokjes, doch den volgenden nagt kwamen zy over het geheele lighaam uit.

Den negen en twintigsten ging de uitbotting voort, en de voorige toevallen verminderden.

De pokjes begonnen den dertigsten te zweeren. Zy kreeg luſt om ſpyzen te gebruiken. De pokjes droogden den eerſten Mey in het aangezicht, en dit continueerde zonder eenige andere toevallen. Het getal der pokjes was ruim drie-honderd.

ZESDE WAARNEEMING.

Den een- en twintigsten December heb ik Haare Hoogheid, Mevrouw de Princesse VAN NASSAU WEILBURG, in de Voorbereiding gebracht; ik gaf dien avond een mercuriaal poeder van zes greinen *mercurius dulcis*, een half grein *tartarus emeticus*, en tien greinen *pulvis e chelis cancrorum compositus*, doch Haare Hoogheid had daar van noch afgangen noch braakingen; den volgenden morgen wierd daarom een once *sal mirabilis Glauberi* gebruikt, met een ptisaan van haver, en dit middel deed eene goede uitwerking. Dit wierd nog eens voor de inenting hervat met hetzelfde succes.

In den nagt tusschen den vier- en vyf- en twintigsten wierd ik belet, geneesmiddelen te gebruiken, uit hoofde van zekere oorzaak, die den agt- en twintigsten ophield; wanneer ik 'savonds de inenting op beide armen verrigtte met rype stoffe, my door mynen Geëerden Vriend, den Hooggeleerden Heere VINCK, van Rotterdam gezonden. Dien zelfden avond wierd het derde poeder, en den volgenden morgen een half once *sal mirabilis Glauberi* gebruikt, met dezelfde goede uitwerking, als de vorige reifen.

Den eersten January 1769. begonnen zich eenige toevallen van besmetting te openbaaren. De wondjes aan de armen waren gevorderd.

derd. Dien dag gebruikte Haare Hoogheid tien dragmaas *sal mirabilis*.

Den tweeden wierden geene geneesmiddelen gegeven. De ontlasting bleef natuurlyk; en Haare Hoogheid begon te klaagen over pyn in den rugge en walgingen.

Deeze toevallen vermeerderden, den derden, met pyn onder den oxel; de trek tot eeten was nu geheel wech. Na het gebruik van een glas koud water begaf Haare Hoogheid zich naar bed.

Ik gaf toen een poeder van twee greinen *mercurius dulcis*, en een half grein *tartarus emeticus* met de bovengenoemde quantiteit *pulvis e chelis*; waar op des nagts twee braakingen volgden.

Den volgenden morgen schreef ik voor twintig greinen *pulvis jalappæ*, met zuiker gewreeven, welk middel vier à vyf sterke ontlastingen verwekte, en ook eens deed braaken. Haare Hoogheid klaagde den geheelen dag van de voorige toevallen, waar by kwam eene groote loom- en slaperigheid. Des avonds zag men verscheide puistjes in het aangezicht, ik liet niets anders gebruiken, als het zoogenaamde Imperiaal-water met eenige druppelen *spiritus vitrioli*.

Den vyfden werd Haare Hoogheid, na eene goede nagt-rust, onder het kleeden flauwhartig. Ik liet een lepel vol van een *mixtuur*, uit water,

ter, eenige druppelen *spiritus matricalis*, en *spiritus vitrioli dulcis*, gebruiken. Haare Hoogheid ging in de open lugt, wandelde een uur, en werd zeer lugtig. Beide armen waren ontstoken; tegen den avond werd Haare Hoogheid huiverig en slaperig.

De toevallen waren den zesden minder, en men zag verscheide pokjes in het aangezicht. Ik liet dien dag niets anders gebruiken, dan Imperiaal-water uit *cremor tartari* met eenige druppelen *spiritus vitrioli*.

Den zevenden en agtsten waren de stoelgangen natuurlyk, de uitbotting was meerder; het regter oog was een weinig ontstoken, en daar voor schreef ik een weinig roozen-water met twintig greinen *trochisci albi Rhazis* voor, als ook een weinig *cassia*. De uitwerkingen daar van waren zeer goed.

Den volgenden nacht sliep Haare Hoogheid weinig uit hoofde van de jeukte aan de pokjes. De uitbotting was, den negenden, vermeerderd, het oog minder rood; doch op de tong en in de keel waren weinige puistjes.

De uitbotting was, den tienden, over; de heesheid in de keel, en jeukte in het aangezicht hield aan. Haare Hoogheid nam een' lepel vol *Elect. e cassia*, en gorgelde met een aftrekzel van heemst en stokkroozen met honig en azyn. De pokjes begonnen te etteren.

Den elfden was de trek tot eeten meerder, en de nagt-rust ook beeter geweest.

Haare Hoogheid klaagde den twaalfden van geen de minste toevallen meer, de pokjes begonnen in het aangezicht te droogen, gebruikte een luttige soep van een Hoen met ryst, en een weinig van een gekookt kuiken.

Den dertienden, veertienden, en vyftienden, droogden de pokjes; zy waren met de wondjes, den zestienden, droog; en den zeventienden liet ik zes dragmaas *sal mirabilis* met goede uitwerking gebruiken.

Haare Hoogheid heeft de meeste pokjes in het aangezicht, den hals en op den rugge gehad; en, niet tegenstaande alle de genoemde toevallen, heeft Haare Hoogheid alle dagen 's morgens en 's avonds in de open lutt gewandelt, en tegen den middag met de koets een toer door den Haag naar Scheveningen gedaan.

ZEVENDE WAARNEEMING.

Den twaalfden January wierd eene Mevrouw, oud agt- en dertig jaaren, met haare Dogter, zeventien jaaren oud, ingeënt met rype stoffe van ingeënte pokjes.

Van deeze Inenting en heb ik alleenlyk aan te tekenen, dat de Mevrouw onder de uitbotting sterk gebraakt heeft, en flauwhartig is geweest, wel-

welke toevallen door het gebruik van een glas koud water, en het genot van de vrye lugt aanftonds ophielden, waarop egter weinige pokjes volgden. In tegendeel had de Dogter geene toevallen, behalven huiveringen, koude, en eene jeukte, en kreeg veele pokjes.

AGTSTE WAARNEEMING.

Den drie- en twintigften Maart heb ik met rype ftoffe ingeënt een' jongen Heer, oud zeventien jaaren, met fyne Zufter, zeven jaaren oud. In beide vorderden de wondjes weinig. De jonge Heer had evenwel eenige tekenen van befmetting.

Den negen- en twintigften heb ik het meisje voor de tweede reife ingeënt, doch den volgenden dag was het wondje van de eerfte inenting meêr gevorderd, en de ziekte ging verder gelukkig voort, met de gewoone toevallen en weinig pokjes, zonder dat de tweede inenting eenig effect deed.

De jonge Heer weigerde zich voor de tweede reife te laten inenten, en wierd geene andere uitbotting, als eene roodheid aan de wondjes, gewaar.

NEGENDE WAARNEEMING.

Den twintigften April begon ik in een meisje,

dik, vet, en sterk van lighaam, te voorbereiden. Onder de Voorbereiding kreeg dit kind de windpokjes, zoo dat de Inenting uitgesteld wierd tot den tienden Mey.

De wondjes begonnen den zesden dag na de Inenting ontstookten te worden; den zevenden en agtsten dag was het kind zeer ongemakkelyk, en met eene roozigheid over het geheele lighaam bezet; het fliep zeer weinig en ongeruſt, tot dat den tienden de pokjes begonnen uit te komen, die niet veel waren. De ziekte liep verder zonder eenige toevallen af.

TIENDE WAARNEEMING.

Wanneer ik in het begin van Mey eene juffrouw van agt- en twintig jaaren, met haare twee Nigten, de eene agttien, en de andere zefftien jaaren oud, tot de inenting voorbereide, zonder poeders te geeven, alleenlyk het aftrekzel van zenebladen, manna en zout latende gebruiken; kreeg zy de anderendaagſche koorts; ik liet een weinig hoener-ſoep en een verſterkend mixtuur gebruiken. Na drie aanvallen hield de koorts op; zoo dat zy, even gelukkig, met de anderen de inenting onderging, en de ziekte, zonder verdere toevallen, haaren loop hield. Alle drie hadden geen honderd pokjes.

In deeze is noch kwik noch een braakmiddel gegeeven.

ELF.

ELFDE WAARNEEMING.

Den vyftienden November heb ik met onrype ſtoffe ingeënt vyf kinderen van eene Familie, twee jongetjes en drie meisjes. Het oudſte was zeven, het tweede zes, het derde vier, het vierde drie, en het jongſte anderhalf jaar oud; in de drie oudſten heb ik de inenting op twee plaatsē, doch in de jongſten maar op eene plaats verrigt.

Ik had alvorens 'savonds aan de drie oudſten een poeder met twee greinen *mercurius*, en een vierde van een grein *tartarus emeticus* gegeven, uit vrees voor wormen.

Den morgen na de Inenting hebben zy allen een aftrekzel van zenebladen met *manna* in de koffy genomen.

Het jongſte kind was van eene zwakke conſtitutie. De drie oudſten hebben op den behoorlyken tyd, namentlyk den agtſten dag, een weinig koorts gehad, en zyn traag, loom geweest, doch over pyn in het hoofd en de leden hebben zy niet geklaagd. De ruſt was dien nagt gering tot de uitbotting, die den tienden dag volkomen was.

By de twee jongſten waren tot dien tyd de wondjes weinig gevorderd; de ontſteeking is aan dezelveu eerſt den veertienden dag be-
C 4
ſpeurd;

speurd; en daar op hebben zy beide zeer weinig pokjes zonder de minste toevallen gekreegen. Het getal der pokjes in deeze vyf kinderen is niet boven de honderd geweest.

TWAALFDE WAARNEEMING.

Den tienden December wierden door my ingeënt drie kinderen; de twee oudsten, zynde tweelingen, waren zeven jaaren, en het jongste byna vier jaaren.

De voorbereiding had vier à vyf dagen geduurd. Aan elk heb ik 's avonds een poeder met een weinig *mercurius* gegeven, omdat 'er eenige schyn van wormen was, doch zonder het minste effect. Den buik heb ik altyd open gehouden met een aftrekzel van zenebladen en *manna*. Den derden dag na de inenting waren de wondjes reeds verheeven, hard, en rood, den agtsten dag waren dezelve in den omtrek meer ontstookten, en den negenden reeds met een helder vogt gevuld.

Den elfden dag wierden de twee oudsten loom, huiverig. Hier en daar zag men eenige puistjes; in de wondjes was etter, en de ontsteeking had zich rondom den arm verspreid.

Een van de oudsten kreeg des nagts drie à vier purgative afgangens, waarom ik 's morgens zes greinen grof gestampte Rhabarber gaf, zonder

der verder ontlasting. Des avonds liet ik een buikzuiverend clysteer zetten. By de jongsten waren de armen ontstookten.

Den twaalfden dag zag men by het jongste, zonder eenige toevallen, ook pokjes uitbotten. Zy fliepen alle zeer wel. De ziekte liep voor het overige gelukkig af.

In het droogen der wondjes en etteren der pokjes klaagde een van de oudsten over oppressie op de borst, drukking op de maag en ingewanden; de ademhaling was kort. Door het gebruik van een once *manna* met een weinig *sal mirabilis* flonk de buik, die opgezet was, en wierd ontlast. Den vier- en twintigsten was de geheele buik geflonken; daar bleef egter nog oppressie, dog minder, ik schreef een weinig *kermes mineralis* voor met zuiker, in twee poeders, waar van het kind een weinig braakte.

De ziekte is voor het overige wel afgeloopen.

DE RTIENDE WAARNEEMING.

Den dertienden December heb ik, na eene purgatie gegeven te hebben, ingeënt een kind, byna een jaar oud, welk nog zoog, met onrype stof van natuurlyke pokjes, op eenen arm met een steekje.

Den vyftienden was het wondje verheeven

en gezwollen. Den agt- tienden was het nog meer gevorderd, vertoonende een verheven blaasje met dun vogt. Den negentienden was het wondje reeds rondom ontstooken, en den volgenden dag was de ontsteeking in haaren omtrek reeds zoo groot, als een Daaler.

Den een- en twintigsten was het rusteloos, loom, ongeduurig, en 'er vertoonden zich veel puistjes rondom het wondje, als ook een of twee in het aangezicht. Het kind sliep dien nacht niets, bleef ongeduurig, en braakte den volgenden morgen een weinig gekappelde melk met slym en geele gal. Ik gaf daarom den twee en twintigsten een vierde van een grein *tartarus emeticus* met een weinig *pulvis e chelis*; waar van het kind nog een weinig slym en gal braakte. Ik liet vervolgens een buikzuiverend clysteer zetten, waar door een hoop onverteerde knollen en gekappelde melk ontlast wierd. Het kind bleef egter bezet, was slaaperig, huiverig, en ongemakkelyk.

De ontsteeking aan den arm verspreide zich verder, en over het geheele lighaam kwamen meêr pokjes uit. Ik schreef derhalven voor een drankje van eenige druppelen *spiritus vitrioli dulcis* met een weinig *spiritus carminativus*, en liet daar van een pap-lepel gebruiken, maar weinig melk neemen. Om de voeten liet ik een pap van brood met melk gekookt leggen.

Den

Den drie- en twintigsten was de uitbotting der pokjes sterker, zoo in het aangezicht, als over het geheele lighaam; ik liet wederom het buikzuiverend clysteer zetten; het kind braakte nog een weinig gekoppelde melk met gal. Na deeze ontlasting wierd het vrolyker en fliep een weinig beter. Reeds voor de inenting was het des nagts rusteloos geweest.

De ontsteeking had zich den vier- en twintigsten rondom den geheelen arm verspreid, die bezet was met veele pokjes, reeds vol etter, gelyk het wondje; ik liet wederom een clysteer zetten. Het kind was vrolyker, en gebruikte des avonds een weinig *syrupus Diacodii*.

De uitbotting geschiede nog twee dagen, terwyl de overige pokjes reeds met etter gevuld waren, zoodat derzelver getal tot twee honderd beliep; zy zyn alle behoorlyk tot verettering overgegaan, vervolgens gedroogd, en afgevallen.

Na het afvallen der pokjes heeft dit kind een roozige uitslag over het geheele lighaam gekreegen, even als of wederom nieuwe pokjes te voorschyn kwamen, het welk de Ouders niet weinig ontrufte; doch den volgenden dag was deeze uitslag wederom geheel en al verdweenen.

Veertien dagen na de herstelling kreeg het
kind,

kind, dat onrustig bleef slaapen, een paersche uitslag aan de linker koon en slaap van het hoofd, welke eene nieuwe vrees veroorzaakte, en scheen te zullen gangreneeren. Door het gebruik van een weinig meel en blauwzel verdween egter deeze uitslag ook, na dat het kind een poeder van zes greinen *Falappa*, met zuiker, ingenomen had. Vervolgens is het volmaakt gezond gebleeven.

VEERTIENDE WAARNEEMING.

Den zes- en twintigsten heb ik een meisje van twee jaaren met rype stoffe van natuurlyke pokjes ingeënt, zonder eenige voorbereiding. De natuurlyke ziekte was in het huis, en het kind speelde dagelyks met die, welke de ziekte hadden. Het kind heeft egter op de gelukkigste wyze de pokjes gekreegen, zonder eenige toevallen, en is hersteld, terwyl een ander aan de natuurlyke pokjes in dat zelfde huis overleed.

VYFTIENDE WAARNEEMING.

Den agt- en twintigsten is door my ingeënt een kind van twee maanden op eenen arm, met onrype etter van ingeënte pokjes, uit een wondje van de inenting genomen.

Dit kind is twee à drie reifen met den *syrupus rosarum solutivus cum senna* gepurgeerd, en heeft
voor

voor het overige dagelyks twee goede afgangen gehad; de Moeder heb ik eenige dagen eene nauwkeurige levensregeling laten houden.

Het gemaakte wondje vorderde van tyd tot tyd, en op den agtsten dag was het rondom ontflooken; men zag ook eenige puistjes in den omtrek, die een' grooten ontflooken rand uitmaakten.

In den nacht tusschen den negenden en tienden dag na de inenting kwamen de pokjes uit. Voor en na de uitbotting openbaarden zich geen de minste toevallen van stuipen of iets diergelyks. Het kind was koortsig, het aangezicht bloosend; de uitbotting ging by aanhoudenheid voort; 'er kwamen veele pokjes tot den veertienden dag; zoo dat het kind meêr, dan duizend, pokjes, zonder dat dezelve egter zamen liepen, had, die alle zeer wel gezworen hebben, gedroogd, en afgevallen zyn, zonder de minste toevallen.

Maar eenen dag heeft dit kind gewygerd de pap, die bestondt uit een weinig gersten-slym met melk, te gebruiken, doch dagelyks, zoo in de uitbotting, als ettermaaking, heeft het gezoo-gen aan syne Moeder, die voor eenige jaaren door de inenting de pokjes gekreegen had.

ZESTIENDE WAARNEEMING.

Den zeven- en twintigsten December heb ik eene Moeder, ruim dertig jaaren oud, met drie kinderen beginnen te bereiden tot de Inenting. Het oudste jongetje was agt, het tweede zes, en het derde vier jaaren oud. Aan elk van deeze kinderen heb ik 'savonds een mercuriaal poeder gegeven, en hen den anderen dag met een aftrekzel van zenebladen en manna gepurgeert. Dit buikzuiverend middel is door de Moeder om den anderen dag gebruikt.

Den derden January deezes jaars is de inenting geschied in allen met rype stof uit ingeënte pokjes, met een wondje op beide armen. By allen ontdekte men na den derden dag tekenen van besmetting. By de Moeder en het oudste zoontje waren de wondjes geneezen, terwyl die van de twee andere in hardigheid en roodheid avanceerden. Deeze zyn derhalven op den zevenden dag met onrype stof uit het wondje van het tweede kind op nieuws ingeënt geworden aan den linker arm.

Den derden dag na deeze Inenting, vertoonde zich wederom een groote ronde kring rondom de twee wondjes van den linker arm van de Moeder. Het wondje van de eerste inenting was met de roef nog bezet. De ontsteeking was den anderen dag wederom verdweenen; doch den vierden dag verspreide zich dezelve
veel

veel grooter naar boven en naar onderen aan den arm, zonder dat zich eenige toevallen openbaarden, dan dat zy dien dag een weinig huiverig was.

De wondjes zoo van de eerste als tweede inenting scheenen vervolgens geneezen te zyn, en op dat van de eerste zat een roof. Die van het oudste zoontje waren nauwelyks meêr zichtbaar; zoodat ik, den agttienden, de Moeder en het zoontje op beide armen voor de derde reise inente, in tegenwoordigheid van een patient, die de natuurlyke pokjes had. Na deeze inenting is egter ook geen het minste teken van besmetting gevolgd.

De jongsten hebben geene andere toevallen gehad, als huiveringen, loomheid en het zweeren der wondjes. Zy hebben weinige pokjes gekreegen, die tegelyk met de wondjes gedroogd zyn.

ZEVENTIENDE WAARNEEMING.

Den tweeden January wierd eene Juffrouw, ruim twintig jaaren oud, op beide armen ingeënt met onrype stof uit soortgelyke pokjes; na eene voorbereiding van weinige dagen, en het gebruiken van een buikzuiverend middel, bestaande in het gewoone aftrekzel van zenebladen en *manna*.

Voor

Voor tien jaaren was deeze Juffrouw tweemaal vrugteloos ingeënt men een' draad.

Den derden dag fcheenen de wondjes eenigzints gevorderd, doch den vyfden of zesden dag waren zy wederom geneezen.

AGT-TIENDE WAARNEEMING.

Een kind van tien maanden wierd door my, den zes-tienden January, op beide armen ingeënt, na dat het gepurgeerd was met den *syrupus rosarum cum senna*.

Het zoog nog aan de Moeder, die voor veele jaaren door mynen Broeder, THOMAS SCHWENCKE, was ingeënt.

Geduurende de geheele behandeling is van den genoemden stroop van tyd tot tyd een lepelje gebruikt.

De wondjes vorderden zeer fterk tot den vierten twintigften, wanneer de ontfteeking zich rondom verspreide. Den vyf- en twintigften kreeg het kind een weinig koorts, waar na zich weinig puiftjes openbaarden.

In den volgenden nagt fliep het wel, doch minder als naar gewoonte; het was des morgens vrolyk, 'er waren eenige pokjes op het lighaam, en de wondjes waren gevuld met etter. Alles liep verder wel af.

Ik

Ik zoude UE. nog een verhaal van zes- en twintig andere inentingingen, in het voorgaande jaar gedaan, kunnen mededeelen, zoo ik meende, dat in dezelve iets byzonders was. Zy zyn alle zeer wel afgeloopen, schoon ik in twee etter uit samenlopende pokjes gebruikt had. In eenigen van deeze heeft de Inenting niet gevat, zelf niet wanneer dezelve voor de tweede reize herhaald was.

Thans heb ik nog een zeer groot getal onder handen, waar van het voor als nog te vroeg is, te spreken.

Dus heb ik dan, zeer Geleerde Heer, aan UE. verzoek voldaan, voor zoo verre het de inenting betreft; nu zal ik nog kortelyk het een en ander van de Natuurlyke pokjes aanroeren.

Van de geheele behandeling der NATUURLYKE KINDERPOKJES te spreken, zoude eene overboodige zaak zyn; al 't geen tot op deezen tyd daar over geschreeven is, is UE. te wel bekend, en UE. weet, op welke manier men het best deeze ziekte behandelt; ik zoude daarom alleenlyk spreken van eenige myner waarnemingen, binnen korten tyd gemaakt, zoo ik niet ten nutte van anderen, die deezen brief zullen leezen, weinige aanmerkingen meende te moeten laten voorafgaan.

Zoodra ik uit alle toevallen besluiten moet, dat de soort kwaadaartig zyn zal, geef ik na de aderlating (waar toe de vereischte omstandigheden bekend zyn), en na de werking van de, altoos noodige, buikzuivering, een poeder uit een half of een vierde grein *tartarus emeticus*, met twee of drie greinen *mercurius dulcis*, en den daar op volgenden morgen een buikzuiverend middel, waar toe ik of het *Sal mirabilis Glauberi*, of een aftrekzel van zenebladen met *manna* verkies. Ook laat ik aan beide beenen een Spaansche vlieg-pleister kort na de aderlating leggen. Zoodra de genoemde middelen gebruikt zyn, gaa ik aanstonds tot den koorts-baast over; deeze, (gelyk UE. in vorige Epidemien, en ook in deeze, zoo dikwils heeft ondervonden) gepaard met de zuuren uit het Ryk der mineraalen, doen een zoo groot nut in deeze ziekte, dat men denzelven altyd behoord te gebruiken.

Slaapverwekkende middelen geef ik niet, uit hoofde van derzelver verhittende kragten, overtuigt zynde, dat dezelve niet als nadeel konnen aanbrengen in eene ziekte, welke de dagelijksche ondervinding leert, het gelukkigst af te loopen, hoe koelder men dezelve behandelt, en hoe meêr men zig wagt van alle middelen, welke den omloop van het bloed konnen aanzetten. Zoo 'er al iets te pas komt, om de natuur in den beginne een weinig te helpen, of als ik een *antispasmodicum* meen noodig te hebben,

ver-

verkieſ ik eene geringe quantiteit kampher by den koorts-baſt te voegen. Dagelyks breng ik door een zagt buikzuiverend middel te weeg, dat de lyders open lyf hebben, en, zoo zy daar toe te zwak mogten zyn, laat ik, naar maate van de omſtandigheden, een of twee clyſteeren zetten. Het genot van eene koele lugt moet vooral niet vergeeten worden; ik laat daarom de lyders, zoo lang hun zulks mogelyk is, op zitten, vooral ten tyde van de uitbotting, of anders leggen op een matras, zeer weinig gedekt; altyd een raam van het vertrek openhouden, zoo egter, dat de lyders vry van togt zyn. Hoe ongemeen voordeelig het geweeſt is, lyders, die zeer ſlegt ſcheenen te zyn, aan de koude lugt bloot te ſtellen, zal U.E. uit de bygevoegde waarneemingen blyken. Den gewoonen drank laat ik ook altyd koud gebruiken, en heb dikwils de allergewenſchte gevolgen gezien, in zeer zwaare benauwtheden, van een glas koud water, terwyl de ondervinding ook U.E. voor korten tyd deſzelfs nuttigheid in een aanmerkelyk geval heeft beweezen. Het linnen te veranderen, mits hetzelve droog gemaakt zy, meen ik, ook niet genoeg aangepreeſen te konnen worden; hetzelve eerſt door anderen te laaten draagen, is eene zeer belagchelyke zaak, door U.E. ook daarom reeds in het werk van den bovengenoemden Heere Roſén van Roſenſtein miſpreezen; en het openen der rype pokjes, inſgelyks door U.E. ſterk aanbevoolen, begryp ik ook altyd te moeten geſchieden.

WAARNEEMINGEN

VAN

NATUURLYKE KINDERPOKJES.

Van een groot getal waarneemingen der Natuurlyke Kinderpokjes, die, op de voorschreeven wyze behandeld zynde, gelukkig zyn afgeloopen, en welke ik zoude kunnen mededeelen, meen ik de volgende voldoende te zyn.

EERSTE WAARNEEMING.

Den twintigsten April 1768. wierd ik geroepen by eenen Heer, oud vier- en twintig jaaren, van eene gezonde constitutie. Ik vond hem buiten het bed, klaagende over zwaare pyn in het hoofd, de lendenen en leden, als ook over eene zwakheid van het geheele lighaam. De pols was ras, doch zwak; de adem had eenen benauwden reuk, de smaak was onaangenaam, en de tong zeer beslaagen. Hy had eenige reizen gebraakt, was 's avonds te voren huiverig, den geheelen nacht onrustig, ylhoofdig geweest, en had niets geslaapen.

Schoon hier geene kinderpokjes regeerden, toonden egter de toevallen, dat men dezelve te vreezen had, vooral dewyl hy eenigen tyd in
eene

eene nabuurige Stad zich had opgehouden, alwaar deeze ziekte toen fterk regeerde.

Ik liet derhalven eene aderlating van agt on-een in het werk ftellen, aan de beenen fpaanfche vlieg-pleifters leggen, en fchreef voor een *Decoctum* uit de *Taraxacum*, *Tamarindi*, *Crystalli tartari*, en *Syrupus e succo citri*, om daar van zoo veel mogelyk te drinken; doch hy kon niets inhouden: Ik fchreef vervolgens voor het volgende poeder, om 's avonds naar bed gaande in te neemen, bestaande uit vyf greinen *mercurius dulcis*, een grein *fulphur auratum antimonii*, en tien greinen *pulvis e chelis cancrorum*, en, om dat hy den voorigen drank niet kon drinken, eenen anderen, uit eene pint gerften-water, vyf- en twintig droppelen *spiritus sulphuris*, en geley van aalbeffen, als ook, voor den anderen dag, eenige poeders uit een dragma *Sal mirabilis Glauberi* met een weinig *pulvis diatragacanthi*, waar van 'er alle uur een moest genomen worden.

Van het eerftgenoemde poeder had hy des nagts eenige reifen gebraakt, en had den volgende dag verfcheide afgangen.

Hy bleef altyd opzitten, en men zag in het aangezicht verfcheide pokjes, als ook op de handen. Dewyl zyne kamers niet wel gelegen waren, zynde de eene naar het Zuiden, en de andere naar het Ooften gekeerd, verzogt ik

hem , zich naar anderen te begeeven , dewyl het op de zyne zeer warm was.

Des avonds liet ik hem , naar bed gaande , wederom het bovengenoemde *mercuriaale* poeder gebruiken , met koud water. Hy braakte des nagts , en had een afgang. Het aangezicht , het lyf , en vooral de beenen , waren vol pokjes.

Den drie- en twintigsten klaagde hy over pyn in den mond en keel , waar tegen hy een' gorgeldrank , bestaande uit een aftrekzel van heemst en honig-azyn , gebruikte.

Hy was den vier- en twintigsten zeer heet , en nam daarom alle uur een' lepel vol van een drank uit twintig druppelen *spiritus vitrioli dulcis* met tien druppelen *spiritus vitrioli* , in vyf oncen water. Des avonds liet ik een verkoelend clyster zetten , en alle twee uren een poeder van het *Sal mirabilis* neemen. De pokjes begonnen in tusschen te zwellen.

Den vyf- en twintigsten gaf ik 's avonds een once *Syrupus Diacodii* , doch hy sliep dien nacht minder , als den vorigen. De pokjes waren meêr gezwollen , en begonnen in het aangezicht te etteren.

Den zes- en twintigsten gebruikte hy wederom het zuure drankje , een weinig zuurder als het voorgaande ; en ik liet voor den middag nog een cly-

clyfteez zetten. 's Avonds gaf ik, in twee reifen, twee oncen *Syrupus diacodii*, doch deeze groote gifte deed ook geene uitwerking. Dit geval, gevoegd by dat van de derde waarneeming, heeft my van dit of foortgelyk middel doen afzien.

Hy dronk den zeven- en agt- en twintigften fynen gewoonen drank, nam tuffchen beide het zuure drankje, en ik liet nog een clyfteez zetten. De pokjes begonnen te droogen in het aangezicht.

Den dertigften, en den eerften Mey ging ik voort met het voorfchreeven zuure drankje, waar by ik twee dragmaas *Extractum Cort. Peruv.* voegde; dit liet ik gebruiken tot den zesden Mey, terwyl ik 's morgens een lepel vol gaf van een aftrekzel van zenebladen met *manna*.

Inmiddels droogden de pokjes zonder eenige toevallen; dagelyks hield hy open lyf met het voorfchreeven aftrekzel.

Tot op deezen tyd had hy nooit te bed gelegen, als eenige uren des nagts; en, als dan eenige benauwtheid of ongemakkelykheid befporende, fprong hy uit het bed, ging voor een open vengfter ftaan, en dronk een teug kouden drank.

Voor het overige heeft hy altoos opgezeten, of voor een open vengfter geftaan, doch dit

kon hy op 't laatst niet meêr doen, om dat de beenen en voetzoolen met veele pokjes bezet waren.

Dus is deeze ziekte, schoon de pokjes zeer vol in het aangezicht waren, en aldaar, als ook aan de beenen, conflueerden, den een- en twintigsten afgeloopen, en deeze Heer hersteld, zonder eenige napokjes, als aan de knien.

TWEEDE WAARNEEMING.

Den tienden April 1769. riep men my by een kind van vier jaaren, 't welk den voorgaanden nacht niet wel geworden was en gebraakt had.

Ik vondt hetzelfde in eene sterke koorts, de tong was zeer bezet, de adem rook benauwt, het was zeer slaaperig, ylhoofdig, kon zich met geene mogelykheid overeinde houden, moest altyd leggen, wilde niets drinken, en had den geheelen nacht ook geen en drank gebruikt.

Het bleek, dat de eerste wegen zeer vervuult zyn moesten, en ik schreef daarom voor een af trekzel van zenebladen met *manna*, welk ik in de koffy liet gebruiken. Dit was van die uitwerking, dat het verscheide sterke stoelgangen kreeg; en onder de stoffe vondt men schillen van grauwe erweten.

Verder liet ik het drinken een weinig gerstewater met stroop van vioolen.

De toevallen waren den volgenden dag niet veel verminderd, het nam des morgens daarom wederom een aftrekzel van zenebladen in koffy, waar door het veele heele, en schillen van grauwe erweten, van onderen en van boven kwyt raakte, doch het kreeg egter geene verligting, en ik liet daarom eene aderlating van vyf oncen doen.

Het schein door deeze aderlating, tegen den avond, verligt te zyn. In tusschen openbaarden zich eenigen puistjes in het aangezicht.

In den nagt tusschen den elfden en twaalfden liep het een weinig beter, doch ongeduurig, en niet present.

Den volgenden morgen gaf ik een vierde van een grein *tartarus emeticus*, twee greinen *mercurius dulcis*, en agt greinen *pulvis e chelis cancrorum compositus*. Het braakte hier van eenige slym en gal, en nam twee uren daarna wederom een kopje vol van het genoemde aftrekzel, waar van het nog gelyke stoffen, als de voorgaande, loosde.

Immiddels zag ik duidelyk, dat het ook pokjes kreeg. Ik liet derhalven twee spaansche vliegpleisters aan de beenen leggen, en de pokjes begonnen zeer sterk uit te botten.

Den dertienden schreef ik den *spiritus vitrioli dulcis* voor, om daar van by continuatie eenige druppelen met zuiver of gersten-water koud te geeven. Ook nam het wederom een weinig van het aftrekzel des morgens.

Den veertienden was het kind in het aangezicht, en op de handen, voor zoo ver het met geen linnen bedekt was, vol zeer kleine puistjes, die zeer vuurig en rood waren.

Voorziende, dat deeze pokjes zeer kwaad-aartig zyn zouden, liet ik het kind van de kamer brengen, schoon die zeer groot was, om dat dezelve tegen het Zuid-westen was, en naar eene andere, tegen het Noorden gekeerd, gaan, om dat die koeler kon worden gehouden. Het dronk niets, dan nu en dan een weinig thee, met gersten- of zuiver koud water, met den voornoemden zuuren geest.

Des avonds gaf ik een poeder van vier greinen *resina corticis Peruviani* met wat *pulvis e chelis*, en zuiker, als ook een half grein *caphora*, om de krampagtige beweegingen wech te neemen.

Ik liet het kind van dit uur op een rustbank, voorzien met een matras, leggen, niet anders dan met een laaken, en een dekentje op de voeten, dekken; als ook de vengsters, zoo lang het dag was, open blyven, en 's nagts een vengster van een bygelegen kamer.

Den

Den vyftienden was het kind van het hoofd tot de voeten vol zamenvloeyende pokjes. 'Er was geene mogelykheid, iets van het aftrekzel meêr in te krygen. Ik liet het 's daags drie à vier poeders van de *resina corticis Peruviani* gebruiken, en een buikzuiverend clysteer 's morgens en 's avonds zetten, als 'er geene natuurlijke ontlastingen kwamen.

Den zeventienden was het kind sterk gezwollen, de oogen waren toe, het gebruikte naarstig de poeders uit de *resina corticis Peruviani* met zuiker, als ook de zuure droppels in water; het wilde byna niets meêr drinken; en deeze drank wierd dus de gewoone.

Den agt-tienden begonnen de pokjes in het aangezicht volkomen te zweeren; het klaagde van heesheid, en gebruikte van tyd tot tyd een lepeltje van het *oxymel simplex*, met den *syrupus violarum*.

Het gebruikte den negentienden, twintigsten, en een- en twintigsten niets anders, als de voorgaande poeders, en zuure droppels met water. In het aangezicht wierden eenige blaaren door het krabben zwart, en droog, waarom ik een weinig amandel-olie met roozenzalf voorschreef, om tot smeerzel te dienen.

Met de voorschreeven middelen liet ik voortgaan tot den zes- en twintigsten, wanneer ik een

een weinig minder zuure droppels liet neemen, om dat dezelve eenigzins prikkelden, en het kind daar door hoefte; het nam nu en dan een lepeltje van *syrupus Altheæ, papav. Rhæados*, en honig.

Dit kind krabde alle de pokjes op het geheele lighaam door, zoo dat al het linnen en beddegoed, dat dagelyks veranderd wierd, telkens van het begin van het zweeren vol bloed was.

Den zeven- en twintigsten gaf ik een weinig Rhabarber, waar op een goede afgang volgde. De pokjes droogden, doch zeer irregulier, en over het geheele lighaam kwamen zeer veele zweeren, zoo dat hetzelfde byna als met eene pleister moest bedekt worden. Door het geduurig afkrabben der rooven raakte het Kind dagelyks veel bloed kwyt; doch langzamerhand begon het meêr voedzel te gebruiken, en het is niet, dan na zeven of agt weeken, van de veelvuldige zweeren en puisten geneezen.

DERDE WAARNEEMING.

In het begin van September 1769. wierd ik geraadpleegd door eenen jongen Heer, zeventien jaaren oud, woonende in een huis, alwaar kort te vooren goedaartige kinderpokjes gegrasseerd hadden. Ik vondt hem zeer heet, rood in het aangezicht, met eene sterke koorts, die daags te vooren een' aanvang genomen had met groote koude en huiverigheid.

Hy

Hy klaagde over zwaare pyn in de lendenen en het hoofd, was altyd walgagtig, en had ook eenige reifen gebraakt.

Ik liet hem ten eerften tien oncen bloed af-
laaten, en twee fpaanfche vlieg-pleifters aan de
beenen zetten, en fchreef voor een *mercu-*
riaal poeder van vyf greinen *mercurius dulcis*,
een half grein *tartarus emeticus*, en tien greinen
pulv. e chelis cancr. comp. Hier van braakte hy eens.
Twee uren daarna dronk hy een kopje vol van
het aftrekzel van zenebladen met *manna*, en het
fal mirabilis.

De Kinderpokjes kwamen den volgenden dag
in groote meenigte in het aangezicht en over
het geheele lighaam uit: zy waren zoo klein,
als gierften-korrels. Den derden dag was 'er
nauwelyks eene plaats te vinden, die niet be-
zet was met meenigvuldige pokjes.

Het aangezicht en hoofd was den vierden dag
zeer fterk gezwollen, zoo dat hy reeds blind was.

Zyn gewoone drank was tot op deezen tyd het
zoogenaamde Imperiaal-water, met eenige drop-
pelen van den *Spiritus vitrioli*. Dagelyks ver-
wekte ik twee à drie afgangten met het aftrek-
zel van zenebladen, *manna*, en zout; en fchreef
aanftonds voor het *extractum corticis Peruviani*
met den *Spiritus vitrioli dulcis*, om daar van alle
twee uren twee lepels te gebruiken.

De

De ziekte ging voort, en de pokjes begonnen inmiddels te zwellen, en te etteren in het aanzicht, dat ongemeen sterk gezwollen was. Hy raakte ook aan het kwylen, de keel was sterk bezet; en ik liet hem telkens den mond spoelen met een aftrekzel van vlierbloemen, en heemst, waar by honig-azyn gevoegd wierd.

Den zevenden en agtsten dag raakten de pokjes overal aan het etteren; hy kon geen water loofen, en ik voegde den *Spiritus nitri dulcis* by den koorts-bast; in plaats van den *Spiritus vitrioli dulcis*. Hy was geheel ylhoofdig, en wilde niets drinken. Ik liet hem in den namiddag een uitspoelend clysteer zetten.

Den agtsten en negenden dag gebruikte hy 'smorgens een weinig *manna*, met *sal mirabilis*: de waterloofing was wederom goed; op den dag was hy meêr by fyne kennis, dog fliep des nagts niets, hy gebruikte dien avond een weinig *syrupus Diacodii*, welke, in plaats van slaap te verwekken, hem meêr ylhoofdig maakte.

Hy was den elfden dag zeer benauwt, en braakte by aanhoudenheid; ik schreef daarom 'smorgens voor een poeder van een half grein *tartarus emeticus* met drie greinen *mercurius dulcis*, en agt greinen *pulvis e chelis*: hier van braakte hy eens. Een clysteer gaf hem wederom goede ontlasting.

Dewyl de keel zeer bezet, en de kwyl, die hy kwyt raakte, zeer dik was, liet ik hem den mond spoelen met gersten-water en *oxymel scil-liticum*. Hier door wierd hy verligt, en gebruikte vervolgens wederom het drankje van den koortsbaft; waar by ik, om de convulfive trekkingen, die men bespeurden, wech te neemen, weinige greinen *caphora* voegde.

De pokjes, die volkomen zweerden, begonnen hier en daar, door het schuuren en krabben, vooral in het aangezicht, korstig te worden. Dewyl hy weinig van het drankje met den koortsbaft wilde neemen, versterkte ik hetzelfde door de *resina corticis*; ook liet ik by aanhoudenheid dagelyks een uitspoelend clysteer zetten. Hy begon nu meêr te drinken, de pokjes droogden in het aangezicht.

Den vyftienden dag begon het aangezicht te flinken, en hy kon zien, doch de handen en voeten waren sterk opgezet. De kwyling hield sterk aan. Zyn gewoone drank bestondt in koud water, thee met melk, of gekaarnde melk; en onder den drank deed hy geley van aalbeffen.

Den twintigsten, de meeste pokjes droog zynde, nam hy een weinig *manna* met *sal mirabilis*, en had daar van eenen goeden afgang. Onder de korsten der pokjes was zeer veel etter. Hy kreeg ook zeer veele napokjes, die hem langen tyd geplaagd hebben; waarom ik hem
van

van tyd tot tyd liet purgeeren met de *Pilula Cochiae* en een weinig *mercurius dulcis*.

Deeze Heer is alle dagen zoo wel van zyn hemd, als van de laakens op de rustbank verschoont. De vengsters hebben altyd open gestaan. Na vyf weeken is hy volkomen hersteld geweest.

VIERDE WAARNEEMING.

Den negentienden September 1769. wierd ik geroepen by eene jonge Juffrouw, twaalf jaaren oud, die grillig, huiverig, en koortsig was, en welke men vreesde door de Kinderpokjes, die in hetzelfde huis geweest waren, besmet te zyn.

Ik schreef haar voor een aftrekzel van zenebladen met *manna* en *sal mirabilis Glauberi*, waar van zy zeer goede uitwerkingen had.

Des avonds, naar bed gaande, liet ik haar gebruiken een poeder uit drie greinen *mercurius dulcis*, een half grein *tartarus emeticus*, en tien greinen *pulvis e chelis*, waar van zy 'smorgens braakte.

Den twintigsten liet ik wederom het voornoemde aftrekzel van zenebladen gebruiken. Zy dronk dien dag gersten-water met geley van aalbessen, citroenen-sap; en daar begon zich uitslag te openbaaren in het aangezicht.

Den

Den volgenden morgen nam zy wederom het *mercuriaale* poeder, bestaande toen uit twee greinen *mercurius dulcis*. Om de twee uren liet ik haar geeven een poeder van het *sal mirabilis Glauberi* met een weinig *pulvis diatragacanthi*, waar van zy dien dag en volgenden nacht verscheide stinkende stoelgangen kreeg. Men zag toen meêr pokjes.

Den twee- en twintigsten nam zy tien greinen *pulvis grossus Rhei* met een grein *mercurius dulcis*, en gebruikte verder eenige droppelen *spiritus vitrioli dulcis* met koud water.

Den drie- en vier- en twintigsten was het geheele lighaam vol zamenvloeyende pokjes; nog drie dagen had zy verscheide ontlastingen, zy ging met den gewoonen drank van gerstewater en geley voort, en nam van tyd tot tyd de zuure droppels met een glas koud water. Tot deezen tyd was de zieke altyd uit het bed.

Om dat den vyf- en twintigsten de stoelgang, zonder het gebruik van een purgeermiddel, nog aanhield, gaf ik wederom tien greinen Rhabarber. Doch van deezen tyd tot den eersten October gebruikte zy geene andere geneesmiddelen meêr, als dagelyks twee à drie poeders uit de harst van den koorts-bast, beneffens de zuure droppels in koud water, of eenen anderen drank.

Den negenden purgeerde ik haar met een drankje van twintig greinen Rhabarber, water, en een weinig ftroop van vioolen. Den drie-en twintigften is dit voor de laafte maal nog eens gebruikt.

Deeze Juffrouw heeft altyd, uitgenomen des nagts, met open vengfters op een ftoel gezee-ten, of in het bed, zeer weinig gedekt, gelee-gen, doch geene flaa-p-middelen gebruikt.

Zy heeft in het geheel geene napokjes ge-kreegen, fchoon zy zeer vol zamenloopende pokjes was.

VYFDE WAARNEEMING.

Den vyftienden Ocftober 1769. begeerde eene Mevrouw, in hetzelfde huis, myne hulp. Zy was reeds twee dagen te vooren onpaffelyk en koortfig geweest.

Ik vondt haar reeds met uitflag in het aange-zicht en aan den hals bezet. Zy was zeer neer-flagtig, en zwak, de adem ftonk; de pols was ras en klein.

Aanftonds liet ik eene aderlaating van tien oncen in het werk ftellen, als ook twee Spaan-fche vlieg-pleifters aan de beenen zetten. Zes greinen *mercurius dulcis*, een half grein *tartarus emeticus*, en tien greinen *pulvis e chelis* liet ik haar

haar inneemen, en daar op gebruiken een aftrekzel van zenebladen met *manna* en *sal mirabilis*, waar van zy verscheide stoelgangen had.

Den zestienden 's morgens gebruikte zy wederom hetzelfde aftrekzel, en 's avonds een poeder van vyf greinen *mercurius dulcis*, met gelyke uitwerking.

De pokjes kwamen meenigvuldig uit. De gewoone drank bestondt in Imperiaal-water. Zy was altyd buiten het bed.

Den zeventienden was zy zoo vol zamenlopende pokjes van het hoofd tot de voeten, als sy mogelyk weezen kon. Des avonds nam zy het derde poeder van drie greinen *mercurius dulcis*; en den geheelen dag had zy, alle twee uren, twee lepels van een drankje met *extra-ctum corticis Peruviani* gebruikt.

Zy klaagde zeer over heesheid, pyn in de keel en tong, waar op verscheide pokjes zaten. Hier tegen gebruikte zy een gorgeldrank van heemst, vlierbloemen, en stroop van heemst.

Het aftrekzel van de zenebladen wierd alle morgens gegeven; en het overige van den dag het drankje van den koorts-bast tot den drie- en twintigsten, wanneer de pokjes overal zweerden, en in het aangezicht droogden. Dagelyks had zy twee of drie stoelgangen.

Den vier- en twintigsten weigerde zy het drankje te gebruiken, en was zeer ylhoofdig; ik schreef daarom voor de harst van den koorst-bast met zuiker tot poeders gemaakt, wanneer de pokjes in het aangezicht begonnen te droogen.

Zy was den vyf- en twintigsten zeer zwak, bleef ylhoofdig en kon niet meêr opzitten, veel min gaan door de kamer, zoo als zy tot dien tyd gedaan had. Zy was zeer gezwollen, en blind, doch kwylde niet. Ik schreef toen voor een drankje uit zes oncen water, een dragma *spiritus nitri dulcis*, en anderhalf dragma *spiritus melissæ magistralis*, met zes dragmaas stroop van violen. Hier door loosde zy ook wederom het water, het welk eenen geheelen dag belet geweest was.

Den zes- en twintigsten gaf ik haer een once *manna*, om dat zy den voorigen dag geene ontlasting had gehad. Zy had daar van een' afgang. Verder gebruikte zy den koorts-bast, den zoeten geeft van koper-rood met eenige droppelen van den scherpen.

De afgang wierd tot den dertigsten door een uitspoelend clysteer verwekt. Zy nam toen ook een once *manna*. De hoeft, die haar toen een weinig hinderlyk was, wierd verzagt door den stroop van heemst, klap-roozen, en honig-azyn. De pokjes waren droog.

Den

Den tweeden November liet ik wederom het aftrekzel van zenebladen gebruiken, en daar van had zy eene goede uitwerking. Zy ging op dezelfde wyze voort tot den vyfden, wanneer de meeste pokjes droog waren, en gebruikte toen, als een buikzuiverend middel, twintig greinen *pilulæ cochiae*, met twee greinen *mercurius dulcis*, welke purgatie nog twee maalen herhaald is, om daar door de napokjes voor te komen, die zich ook niet vertoont hebben.

Geduurende de geheele ziekte heeft de drank van deeze Mevrouw grootendeels bestaan in koud water, welk zy voor al gebruikte, wanneer zy beauwt was, als ook in wey, met moesfel-wyn gemaakt. De vengster heeft byna nagt en dag open gestaan, schoon het vertrek groot was. Meestentyds heeft zy op een rustbank gelegen, en zich telkens, niet tegenstaande zy blind was, door de kamer laten leiden, om geduurig versche lugt in te ademen.

Ik zoude UE. meêr waarneemingen van deezen aart kunnen mededeelen, doch ik meen, deeze voldoende te zyn, om de nuttigheid van den koorts-bast met de zuure geesten, van de dagelyksche buikzuiveringen, van het genot van eene vrye koele lugt, (reeds op het laatst van de voorgaande en in het begin van deeze eeuw in ons Land zoo voordeelig bevonden, gelyk UE. in Uwe *Bibliotheek V. D. 3. St. pag. 616.*

klaar beweezen heeft) en ook van het drinken van koud water, aan te toonen. Altyd heb ik gezien, dat door het koud water de uitwaaffeming bevorderd, en de rottige ftoffe naar buiten gebragt word, en dat hetzelfde veel beeter tot dit oogmerk kan gebruikt worden, als de befte zoo genaamde hartfterkende middelen, die door fommigen zeer verkeerd, in deeze ziekte, gegeven worden. Ongemeen voordeelig was het voor eenen jongen Heer, die den dertienden dag eene allerzwaarfte benauwtheid kreeg, 's nagts in het bed leggende, en meenende te ftikken, wanneer hy, door fynen Vader, op mynen raad uit het bed genomen, voor een open vengfter gebragt wierd, en een bier-glas koud water dronk. Aanftonds wierd hy verkwikt, heeft de ziekte, die haaren natuurlyken loop hield, verder zeer wel overwonnen, en is thans volmaakt gezond.

Offchoon ik nu in deeze, en zeer veele andere gevallen, die weinig hoop gaven, zoo gelukkig ben geweest, heb ik egter met andere het ongeluk gehad, pokjes te moeten behandelen, welke reeds van den beginne met purpere of andere vlakken verzeld wierden, en waar tegen myne poogingen ook vrugteloos geweest zyn.

Ik befluit deezen, in die verwagting, dat ik aan U^E. verzoek voldaan heb, 't geen my tot een

een waar genoeg zal verftrekken, voor al zoo
daar door teffens aan de behandeling van deeze
droevige ziekte en derzelve Inenting eenig
licht zal bygezet zyn.

Ik heb de eer met alle agting te zyn.

Zeet Geleerde Heer!

*Uw Wel. Ed. zeer Geleerdens
Dienstwillige Dienaar.*

M. W. SCHWENCKE.

's Gravenhagen, den
1. Febr. 1770.

